

รูปทรงเครื่องในโบสถ์วัดป่าโพธิ์รวิหาร

บทที่ ๒

พัฒนาการทางประวัติศาสตร์

**สังมราชปราชญ์ เรียนจบปิฎกไตร หลวกกว่าปู่ครูในเมืองนี้
ทุกคนลูกแต่เมืองศรีธรรมราชมา**

ก่อนมาเป็น **นครศรีธรรมราช** นครอันงามสง่าแห่งพระราชผู้ทรงธรรม อันเป็นจังหวัดหนึ่งในประเทศไทยปัจจุบันนี้ นครศรีธรรมราชมีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์มายาวนาน นับตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ซึ่งหมายถึงยุคสมัยที่ผู้คนแถบถิ่นนี้ยังไม่มีตัวอักษรใช้สื่อสาร มีการตั้งถิ่นฐานอยู่ตามถ้ำหรือเพิงผา หาพืชและสัตว์กินเป็นอาหารไปวันๆ จนกระทั่งรวมตัวกันเข้ามาเป็นชุมชนเกษตรกรรมยุคแรกเริ่ม แล้วพัฒนามาเป็นเมืองท่าหรือสถานีการค้าซึ่งมีชื่อว่า **ตามพรลิงค์** จนกระทั่งกลายเป็นชุมชนเมืองหรือนครรัฐที่รุ่งเรืองซึ่งมีชื่อว่า **นครศรีธรรมราช** ในพุทธศตวรรษที่ ๑๘ เป็นนครแห่งพระพุทธศาสนาในคาบสมุทรภาคใต้ เป็นนครของปราชญ์หรือปู่ครู ที่มีชื่อปรากฏในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ดังข้อความข้างต้น

เพื่อให้เห็นถึงพัฒนาการของผู้คนบนผืนแผ่นดินซึ่งเป็นจังหวัดนครศรีธรรมราชปัจจุบันอย่างชัดเจน จึงนำข้อมูลทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์มากล่าวถึงเป็นลำดับดังนี้

๑. การตั้งถิ่นฐาน

หลักฐานทางโบราณคดีว่าด้วยการตั้งถิ่นฐานและร่องรอยของผู้คนในพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราชนั้น มีอายุตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ สะท้อนให้เห็นชีวิตความเป็นอยู่ในแหล่งที่เป็นถ้ำและเพิงผา ๑๕ แหล่ง ในจำนวนนี้มีสองแหล่งเป็นสมัยก่อนยุคหินใหม่ (Pre-Neolithic) และหลักฐานที่เป็นแหล่งพื้นราบ ๑๐ แหล่ง ในจำนวนนี้มีสองแหล่งที่คาบเกี่ยวกับสมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์ จึงสันนิษฐานว่ามนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์ในนครศรีธรรมราชตั้งถิ่นฐานบริเวณที่เป็นถ้ำในพื้นที่ป่าเขามาก่อน มนุษย์ดังกล่าวดำรงชีวิตด้วยการเก็บของป่าและล่าสัตว์เป็นอาหาร (Hunting Gathering) การดำรงชีวิตในป่าคงใช้ถ้ำเป็นที่อยู่อาศัย และคงไม่ไกลจากลำน้ำที่ไหลผ่านที่ราบใกล้ภูเขาหินปูน อาศัยผลิตผลจากของป่า เช่น ลูกไม้ ยางไม้ และรังผึ้ง เป็นต้น นอกจากนี้ยังล่าสัตว์ซึ่งอาศัยอยู่ในป่ามาใช้เป็นอาหาร หาใบไม้และต้นไม้มารับน้ำเป็นเครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ

ลำน้ำซึ่งมีต้นน้ำที่เกิดจากแนวทิวเขาใหญ่หรือภูเขาเล็กๆ นับเป็นเส้นทางสำคัญที่นำเอาวัตถุจากธรรมชาติ หรือหินจากภูเขาซึ่งกลายเป็นหินกรวดน้ำ มาทำเครื่องมือเครื่องใช้ในการดำรงชีวิต

หากจัดลำดับพัฒนาการในการตั้งถิ่นฐานของผู้คนบนพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช อาจจัดแบ่งได้เป็นสี่ช่วงเวลา คือชาวถ้ำหรือมนุษย์ถ้ำ ชุมชนเกษตรกรรมแรกเริ่ม ชุมชนเมืองท่าหรือสถานีการค้า และชุมชนเมืองหรือนครรัฐ ดังนี้

๑.๑ ชาวถ้ำหรือมนุษย์ถ้ำ

ชาวถ้ำมีสภาพความเป็นอยู่แบบเร่ร่อน (Nomadic) คือย้ายถิ่นฐานตามฤดูกาลหรือฤดูของแหล่งอาหาร ชาวถ้ำคงรู้ว่าฤดูกาลใด ธรรมชาติจะให้ผลผลิตอะไร จึงอาจย้ายถิ่นไปแสวงหาอาหารที่เหมาะสมตามฤดูกาล และอาจย้ายกลับมาอยู่ที่ถ้ำเดิมอีก

จากการขุดค้นแหล่งโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์ในภาคใต้นำมาเปรียบเทียบกับในนครศรีธรรมราช เชื่อว่าคนก่อนประวัติศาสตร์ในนครศรีธรรมราชก็คงไม่แตกต่างกันมากนัก กล่าวคือ พักอาศัยตามถ้ำหรือเพิงผา หาดอาหารโดยการล่าสัตว์ เก็บผลไม้ ใช้เครื่องมือหินประเภทครกและสาก สำหรับบดตำพืชประกอบอาหาร บางครั้งอาจใช้ใบมีดหรือขวานหินสำหรับปอกลูกไม้และเปลือกไม้ ชูด แล่ ตลอดจนตัดเชื่อนเนื้อสัตว์ก่อนจะทำให้สุก มีหลักฐานทางโบราณคดีแสดงให้เห็นว่า เมื่อประมาณ ๖,๕๐๐ - ๕,๐๐๐ ปี มาแล้ว มนุษย์ถ้ำอันเป็นคนก่อนประวัติศาสตร์ในภาคใต้ปรุงหรือประกอบอาหารโดยใช้ความร้อนจากไฟ รู้จักหุงต้มโดยใช้หม้อดินเผาและถ่านไม้เป็นเชื้อเพลิง ภาชนะประกอบอาหารที่มีใช้ทั่วไป คือหม้อดินเผาทั้งกลมและภาชนะแบบหม้อสามขา ซึ่งสามารถตั้งคร่อมกองไฟโดยไม่ต้องใช้เสาหรือก้อนเส้า นอกจากนี้ยังมีภาชนะใส่อาหาร เช่น ภาชนะทรงพาน หม้อก้นตื้น หม้อมีสัน ภาชนะประเภทชาม จอก ถ้วย เขี่ยอกหรือปากแตร แท่นรองหม้อ และแท่นพิงถ้วยสำหรับรองรับถ้วยน้ำดื่มที่อาจทำจากเขาสัตว์ เป็นต้น

นอกจากนี้ ชาวถ้ำยังรู้จักก่อกองไฟให้ความอบอุ่น รู้จักทำเครื่องนุ่งห่มสำหรับสวมใส่ป้องกันร่างกาย เครื่องนุ่งห่มคงได้จากหนังหรือขนสัตว์ที่ล่ามาได้หรือคงทำมาจากเปลือกไม้จากหลักฐานที่พบหินทุบเปลือกไม้หลายชิ้น

๑.๒ ชุมชนเกษตรกรรมแรกเริ่ม

นับเป็นวิวัฒนาการของการตั้งถิ่นฐานช่วงที่สองของนครศรีธรรมราช เริ่มจากชุมชนยุคหินใหม่ที่อาศัยบนที่ราบ และปรากฏชัดขึ้นเมื่อรู้จักใช้เครื่องมือโลหะ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญต่อพัฒนาการของชุมชนเกษตรกรรม ในการพลิกผืนแผ่นดินให้เป็นที่น่าจากเครื่องมือเหล็ก ทำให้สามารถเพาะปลูกข้าวเลี้ยงผู้คนได้มากกว่าเดิม ด้วยเหตุนี้จึงส่งผลโดยตรงต่อการเพิ่มจำนวนประชากร จึงเริ่มตั้งถิ่นฐานถาวร ผูกพันและเห็นประโยชน์ของที่ดิน มีการเลือกถิ่นฐานในภูมิประเทศที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การทำเกษตรกรรมหรือทำนา ในช่วงนี้จึงได้ปรากฏชุมชนโบราณซึ่งก่อตั้งถาวรขึ้นตามแนวสันทราย และที่ราบลุ่มแม่น้ำลำคลองอันอุดมสมบูรณ์ในราวพุทธศตวรรษที่ ๕ เป็นต้นมา

โบราณวัตถุที่สะท้อนสภาพสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนในสมัยนี้ นอกจากเครื่องมือเครื่องใช้ในการชีวิตประจำวันแล้ว ยังมีเครื่องดนตรีซึ่งน่าจะเกิดจากการขัดแต่งหินจาก

ธรรมชาติที่เคาะแล้วมีเสียงดังกังวาน นักโบราณคดีสันนิษฐานว่าเป็นระนาดหิน ลักษณะคล้าย ขวานหินยาวขัดแต่งจนเรียบหรือเกือบเรียบ ลักษณะสี่เหลี่ยมผืนผ้าด้านยาวมากกว่าด้านกว้าง ๓ - ๖ เท่า ผิวขรุขระก็มี เรียบก็มี ด้วยเหตุที่มีขนาดแตกต่างกัน จึงทำให้เกิดระดับเสียงต่างกัน ระนาดหินนี้พบที่แหล่งโบราณคดีริมคลองกลาย ตำบลสระแก้ว อำเภอท่าศาลา

นอกจากระนาดหินแล้วยังพบกลองมโหระทึกสำริดในภาคใต้และนครศรีธรรมราช ๑๒ ใบ ล้วนแสดงพัฒนาการทางด้านเทคโนโลยีในเรื่องการผลิตด้านโลหกรรม และการประกอบ พิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อ ในยุคนี้คงมีหัวหน้าหมู่บ้านหรือหัวหน้าชุมชน เป็นสังคมกสิกรรม ที่พึ่งพาอาศัยน้ำฝนมาใช้ในการเกษตร มีระบบความเชื่อเรื่องภูตผีและวิญญาณ อย่างไรก็ตาม ภาชนะดินเผาแบบกลองมโหระทึกเป็นวัตถุที่นำมาจากชุมชนภายนอก อาจมีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับชุมชน โพนทะเลจากจีนหรือเวียดนามตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ ๒ - ๓ เป็นต้นมา แสดงว่า นครศรีธรรมราชในยุคนี้เริ่มติดต่อกับชายและแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับชุมชนภายนอกแล้ว

๑.๓ ชุมชนเมืองท่า/สถานีการค้า

นับแต่พุทธศตวรรษที่ ๓ เป็นต้นมา ชาวอินเดีย เปอร์เซีย อาหรับ และโรมัน เดินทางมาถึงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แล้ว ด้วยเหตุนี้คาบสมุทรมลายูจึงกลายเป็นจุดศูนย์กลางเส้นทางเดินทางจากฝ่ายตะวันตกอันได้แก่อินเดีย เปอร์เซีย อาหรับ และโรมัน กับฝ่ายตะวันออกได้แก่ จีน เวียดนาม จามปา และเจนละ เรือสินค้ามักต้องแวะพัก เพื่อขนถ่ายสินค้าหรือหาเสบียงอาหาร ระยะแรกเดินทางเรือสั้น ต้องอาศัยการเดินทางเลียบชายฝั่ง ไปจนถึงจุดหมายปลายทาง ต่อมาก็อาศัยลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือและลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ด้วยเหตุที่เทคโนโลยีเดินเรือและขนาดของใบเรือไม่อำนวยให้ไปไกล จึงจำเป็นต้องหยุดพักซ่อมแซมและจัดหาเสบียงอาหารหรือน้ำจืดสำหรับเดินทางช่วงต่อไป ดังนั้นคาบสมุทรมลายูจึงเป็นจุดเหมาะสมสำหรับเป็นสถานีแวะพักซ่อมแซมเรือและแลกเปลี่ยนสินค้า รวมทั้งรอ ลมมรสุมสำหรับเดินทางต่อไป โดยมีปัจจัยเกื้อหนุน ๓ ประการ คือ

๑. มีลมมรสุมพัดผ่าน กล่าวคือ ลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้พัดระหว่างเดือน พฤษภาคมถึงเดือนกันยายน นักเดินเรือได้อาศัยลมมรสุมนี้เดินทางจากตะวันตกไปตะวันออก และมีลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งพัดระหว่างเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนมีนาคมหรือเดือน เมษายน นักเดินเรือก็ได้อาศัยลมมรสุมนี้เดินทางกลับจากตะวันออกไปตะวันตก

๒. จากจุดที่เรือสินค้าจากตะวันตกเข้าเทียบท่าที่บริเวณฝั่งตะวันตกของ คาบสมุทรมลายู ในแนวละติจูดที่ ๗ องศาเหนือ หรือกว่าไปเล็กน้อย แต่ไม่เกินละติจูดที่ ๘ องศาเหนือ บริเวณดังกล่าวอยู่ระหว่างจังหวัดตรังไปจนถึงจังหวัดพังงา ซึ่งจากบริเวณนี้สามารถเดินทางบกข้ามคาบสมุทรมลายูไปทางฝั่งตะวันออกที่พัทลุง นครศรีธรรมราช ไชยา และบ้านดอน โดยเส้นทางตรง-พัทลุงหรือนครศรีธรรมราช และตะกั่วป่า-ไชยา-บ้านดอน ซึ่งบริเวณเมืองท่า ฝั่งตะวันออกก็เป็นจุดที่เรือสินค้าจากจีนและจากตะวันออกมาเทียบได้พอดี

๓. ช่วงที่รอลมมรสุมก็อาจใช้เป็นเวลาซ่อมแซมเรือ รวมทั้งจัดหาเสบียงอาหาร เมื่อเตรียมการเสร็จก็เป็นเวลาพอดีกับลมมรสุมเริ่มพัดผ่าน ทำให้อาศัยเดินทางกลับได้พอดี

เส้นทางการเดินเรือระหว่างตะวันตกถึงตะวันออก และเส้นทางการค้าข้าม คาบสมุทรมลายู ทำให้เกิดสถานีการค้าที่สำคัญทั้งฝั่งทะเลด้านตะวันตกและตะวันออก หลักฐาน

สำคัญได้แก่ โบราณวัตถุอันเป็นสินค้าจากต่างประเทศ เช่น ลูกปัดแก้ว ลูกปัดหินสี เครื่องประดับ
เครื่องแก้ว เศษเครื่องถ้วยชาม ตลอดจนประติมากรรมรูปเคารพทางศาสนา ที่ติดมากับเรือ
เดินทะเล ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๘ เป็นต้นมา คงมีพ่อค้าหรือนักแสวงโชคเข้ามาตั้งสถานีการค้า
ระหว่างรอลมมรสุม ทุกปีพ่อค้าจากต่างถิ่นต่างก็ไปค้าขายยังเมืองท่าที่พวกตนได้เคยไปติดต่อ
เป็นประจำ และมักตั้งหลักแหล่งอาศัยอยู่ในเมืองนั้นจนสิ้นฤดูค้าขาย ซึ่งขึ้นอยู่กับลมมรสุมเป็น
ส่วนใหญ่ ในสถานีการค้าหรือเมืองท่าบางแห่ง ยังมีพ่อค้าบางกลุ่มที่ไม่กลับบ้านเมืองของตน
แม้ฤดูมรสุมมาถึงแล้วก็ตาม ยังคงอยู่ที่เมืองท่านั้นตลอดฤดูเพื่อทำหน้าที่เป็นตัวแทนพ่อค้าอื่น
โดยเฉพาะเพื่อรวบรวมผลผลิตพื้นเมืองไว้คอยเรือสินค้าที่จะกลับมาอีกเมื่อถึงฤดูค้าขายครั้งใหม่
ชุมชนที่นักแสวงโชคเข้ามาตั้งนิคมหรือสนับนิตของตนเองอย่างถาวรบริเวณเมืองท่าชายฝั่งทะเล
ได้แก่ ตะกั่วป่า พบจารึกอักษรปัลลวะ ภาษาทมิฬ อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒ ส่วนชายฝั่ง
ตะวันออกปรากฏหลักฐานจากศิลาจารึกหุบเขาช่องคอย อักษรปัลลวะ ภาษาสันสกฤต อายุราว
พุทธศตวรรษที่ ๑๒ ซึ่งแสดงถึงสนับนิตของกลุ่มผู้นับถือไศวนิกายในนครศรีธรรมราช
นอกจากกลุ่มพ่อค้าและนักแสวงโชคแล้ว กลุ่มนักบวช พราหมณ์ และพระสงฆ์คงเข้ามาตั้ง
ถิ่นฐานอยู่ในดินแดนแถบนี้ในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน เพราะปรากฏว่าได้พบประติมากรรม
รูปเคารพในศาสนาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๐ ซึ่งเป็นของนำเข้ามาจากอินเดียโดยตรง และ
ประติมากรรมท้องถิ่นตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๑ เป็นต้นมา แสดงถึงการรับอิทธิพลทาง
ศิลปกรรมจากอินเดีย เช่น พระพุทธรูปอิทธิพลศิลปะอมราวดี คุปตะ หลังคุปตะ ปาละ เสนะ
เทวรูปอิทธิพลปัลลวะและโจฬะจากอินเดียได้ เป็นต้น

๑.๔ ชุมชนเมือง/นครรัฐ

การเข้ามาของวัฒนธรรมอินเดีย โดยเฉพาะจากกลุ่มนักบวช (พราหมณ์/พระสงฆ์)
ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงต่อชุมชนในภูมิภาคนี้ ซึ่งแต่เดิมมีความคิดพื้นฐาน
เป็นแบบเผ่า มีหัวหน้าเผ่า การรับอุดมการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมอินเดียบนพื้นฐานศาสนา
ฮินดูหรือพราหมณ์ เป็นสิ่งส่งเสริมอำนาจของหัวหน้าเผ่าหรือผู้ปกครองให้ยิ่งใหญ่ขึ้น ดังจะเห็น
ว่าในระยะแรกเริ่ม ศาสนาพราหมณ์ดูจะเด่นกว่าพุทธศาสนาอยู่เล็กน้อย ทั้งนี้เพราะศาสนา
พราหมณ์โดยเฉพาะลัทธิไวษณพนิกาย ดูจะส่งเสริมภาพพจน์เทวราชาให้แก่ชนชั้นปกครอง หรือ
อาจกล่าวได้ว่าลัทธิบูชาพระวิษณุเป็นลัทธิที่ยกย่องระบบกษัตริย์ จึงน่าจะเป็นศาสนาที่ได้รับการ
ยอมรับจากชนชั้นปกครอง และอาจเป็นศาสนาของรัฐอย่างเป็นทางการ ส่วนลัทธิบูชาพระศิวะ
น่าจะเป็นศาสนาของชาวบ้าน ซึ่งสอดคล้องและเข้ากันได้ดีกับความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับเรื่อง
ความอุดมสมบูรณ์ การให้ความสำคัญแก่ทั้งสองเพศ อันเป็นที่มาของการเกิดและความเจริญ
งอกงาม ด้วยเหตุนี้พราหมณ์จึงเป็นบุคคลที่พึงปรารถนาของชนชั้นปกครอง เพราะเป็นผู้สร้าง
และรับรองความศักดิ์สิทธิ์ของเทวราชา ชนชั้นปกครองจึงได้ยกฐานะของตนให้เหนือกว่าระดับ
หัวหน้าเผ่าหรือหัวหน้าชุมชน เป็นเทวราชา โดยผ่านแนวความคิดและอุดมการณ์ของศาสนา
พราหมณ์ หัวหน้าผู้ประกอบพิธีกรรมทางความเชื่อยกระดับเป็นพราหมณ์ ชุมชนหมู่บ้านเปลี่ยน
ฐานะไปเป็นเมืองหรือนคร

เมื่อกษัตริย์กุมอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจไว้ในมือแล้ว สิ่งที่กษัตริย์แห่ง
แคว้นแคว้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นิยมทำ คือการติดต่อสัมพันธ์ทางการทูตกับจีน โดยระบบส่ง

บรรณาการอย่างเป็นทางการจากผู้ปกครองรัฐต่างๆ เพื่อผลประโยชน์ทางการค้าเนื่องจากการค้ากับจีนได้ผลกำไรดี และเป็นการแสดงความสำคัญทางการเมืองในฐานะที่เป็นรัฐอิสระหรือเป็นผู้ยิ่งใหญ่เหนือดินแดนแถบนี้ เอกสารจีนตั้งแต่ราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๘ ได้กล่าวถึงรัฐต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น ฟูนัน ลินยี พงศาวดารราชวงศ์เหลียงในพุทธศตวรรษที่ ๑๓ กล่าวถึงอาณาจักรชื่อ ลังยาซุน รัฐนี้นักประวัติศาสตร์ลงความเห็นว่าเป็นรัฐลังกาสุกะ อยู่ในเขตจังหวัดปัตตานี มีหลักฐานคือซากโบราณสถานในเขตอำเภอยะรัง อีกรัฐหนึ่งคือรัฐตันมาลิงหรือตั้งมาลิง จากบันทึกของเฉาจูกั๋ว และหวังต้าหยวนในพุทธศตวรรษที่ ๑๘ และ ๑๙ ซึ่งก็คือรัฐตามพรลิงค์ หรือนครศรีธรรมราชนั่นเอง

นครศรีธรรมราชเป็นรัฐที่มีพื้นฐานทางเศรษฐกิจการเกษตร สินค้าพื้นเมืองได้แก่ข้าว การบูร ไม้หอม (ไม้กฤษณา) ไม้ฝาง ไม้จันทน์ ช้าง งาช้าง เขาสัตว์ หนังสัตว์ และดีบุก (หลังพุทธศตวรรษที่ ๑๙) เป็นเมืองท่าสำคัญมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๘ เป็นอย่างน้อย ในสมัยราชวงศ์ซ้องของจีนปรากฏชื่อนครศรีธรรมราชในนาม “ตัน-มาย-หลิว” ซึ่งได้ส่งคณะทูตไปจีนเมื่อ พ.ศ. ๑๕๔๔ และใน พ.ศ. ๑๖๖๙ บันทึกเฉาจูกั๋วกล่าวว่าเจ้าเมืองตามพรลิงค์เป็นเจ้าเมืองอยู่ใต้อำนาจของกัมพูชา จนกระทั่ง พ.ศ. ๑๗๗๓ ตามพรลิงค์ได้ประกาศตัวเป็นอิสระจากหลักฐานจารึกหลักที่ ๒๔ ของพระเจ้าจันทรภาณุศรีธรรมราช แสดงว่านครศรีธรรมราชได้ดำรงตนเป็นรัฐอิสระ มีความรุ่งเรืองในสมัยปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘ เป็นรัฐเอกราชร่วมระยะเวลาเดียวกับสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราชแห่งกรุงสุโขทัย เป็นรัฐที่มั่งคั่ง เป็นศูนย์กลางการเผยแผ่พุทธศาสนา มีพระมหากษัตริย์ที่มีพระอิสริยยศสูงเทียบเท่าพระเจ้าอโศกมหาราชแห่งอินเดีย ในนาม “พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช” มีสถานภาพเป็นอาณาจักรที่มีอิทธิพลครอบคลุมทั้งแหลมมลายู บรรดาบ้านเมืองในละแวกนี้ถูกผนวกเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรนครศรีธรรมราช โดยเรียกเมืองขึ้นเหล่านี้ว่า “เมืองสิบสองนักษัตร” นครศรีธรรมราชเจริญรุ่งเรืองถึงขีดสุดราว ๑๐๐ ปีเศษ ก่อนจะถูกรวมเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรอยุธยาในราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๙ หรือต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๐

๒. พัฒนาการทางประวัติศาสตร์

๒.๑ สมัยก่อนประวัติศาสตร์

๒.๑.๑ ยุคหิน ภาคใต้ตั้งอยู่ระหว่างผืนแผ่นดินใหญ่ที่ต่อเนื่องไปถึงดินแดนทางตอนกลางทวีปเอเชียและผืนแผ่นดินซุนดา ดังนั้นจึงอยู่ในเส้นทางกระแสวัฒนธรรมการอพยพเคลื่อนย้ายของกลุ่มคนทั้งจากแผ่นดินตอนบน ตอนล่าง และบริเวณหมู่เกาะ ร่องรอยหลักฐานการอยู่อาศัยของมนุษย์ที่เก่าแก่ที่สุดที่พบในภาคใต้และเก่าแก่ที่สุดในประเทศไทย ตรงกับสมัยทางธรณีวิทยาเรียกว่า สมัยไพลสโตซีนตอนปลาย (Upper Pleistocene)

ในส่วนจังหวัดนครศรีธรรมราช ตามสภาพภูมิประเทศมีเทือกเขาสูงอยู่ตอนกลางคือเทือกเขานครศรีธรรมราช ด้านทิศตะวันออกเป็นที่ราบและสันทรายชายฝั่งทะเล ด้านทิศตะวันตกเป็นที่ราบเชิงเขาและหุบเขา จากการสำรวจขุดค้นศึกษาวิเคราะห์วิจัยของนักโบราณคดี กรมศิลปากร ในพื้นที่ภาคใต้ของไทยเกี่ยวกับแหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ พอจะกำหนดเป็นทฤษฎีว่า ได้พบหลักฐานสมัยแรกๆ เกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานของชุมชนโบราณภาคใต้

ในพื้นที่ป่าเขาก่อนพื้นที่ราบชายฝั่งทะเล ซึ่งเป็นการตั้งถิ่นฐานในสมัยหลัง

แหล่งโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์ในจังหวัดนครศรีธรรมราชสนับสนุนทฤษฎีนี้ได้สำรวจพบบริเวณที่มีการใช้เครื่องมือขวานหินกะเทาะจำนวน ๒ แหล่ง คือที่ถ้ำตาหมีนยม และที่ถ้ำเขาหลัก (หมายเลข ๑)

ถ้ำตาหมีนยม อยู่ที่บ้านวังเหวี่ยง ตำบลช้างกลาง กิ่งอำเภอช้างกลาง พบเครื่องมือหินกะเทาะคมรอบ ปลายแหลม ด้านบนมีรอยโดนตัดคล้ายกับขวานสั้น (Short Axe) ซึ่งเคยพบที่อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี และเศษภาชนะดินเผาสีดำนํ้าลายเชือกทาบ

ถ้ำเขาหลัก (หมายเลข ๑) อยู่ที่ตำบลลิซล อำเภอสิชล พบเครื่องมือหินกะเทาะแบบสองหน้า (Bifacial) ลักษณะเป็นขวานสั้น (Short Axe) มีรอยกะเทาะหยาบๆ ทำจากหินควอร์ตไซต์จำนวนหนึ่งชิ้น และพบภาชนะดินเผาประเภทหม้อก้นกลม ๑ ชิ้น หม้อก้นแบน ๓ ชิ้น ร่วมกับกระดูกสัตว์ประเภทลิงจำนวน ๒ ชิ้น

จากร่องรอยหลักฐานโบราณวัตถุที่พบอาจสันนิษฐานได้ว่าถ้ำทั้งสองแห่งนี้มนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์เข้ามาพักอาศัยหรือทำกิจกรรมบางอย่าง แต่ไม่สามารถกำหนดอายุของแหล่งได้ชัดเจน เนื่องจากการพบโดยการสำรวจบนผิวดิน ซึ่งพื้นที่ภายในถ้ำส่วนใหญ่ถูกขุดทำลาย เครื่องมือหินรูปนี้ในสมัยก่อนมักถูกจัดกลุ่มอยู่ในประเภทเครื่องมือหินกลาง (Mesolithic) หรือกลุ่มเครื่องมือวัฒนธรรมฮัวบิเนียน (Hoabinhian Tools Type)

อย่างไรก็ดี หากจะกำหนดอายุโดยการเปรียบเทียบกับแหล่งก่อนประวัติศาสตร์ที่ได้ขุดค้นแล้วในพื้นที่ภาคใต้ เช่น ที่ถ้ำเป็องแบบ อำเภอคีรีรัฐนิคม จังหวัดสุราษฎร์ธานี ถ้ำอีชัน ถ้ำปากกอม อำเภอบ้านตาขุน จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบเครื่องมือหินกะเทาะแบบเครื่องมือวัฒนธรรมฮัวบิเนียนเช่นเดียวกัน กำหนดอายุประมาณ ๖,๕๐๐ - ๔,๒๐๐ ปี ซึ่งเป็นตัวเลขที่น่าจะนำมาเทียบเคียงกับแหล่งเครื่องมือหินกะเทาะที่พบในนครศรีธรรมราชได้

๒.๑.๒ ยุคหินใหม่ เมื่อเข้าสู่ยุคหินใหม่ ได้พบแหล่งโบราณคดีเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก โบราณวัตถุที่พบมีมากมายได้แก่ ขวานหินขัด และภาชนะดินเผาประเภทหม้อสามขา ซึ่งส่วนใหญ่ได้พบตามแหล่งที่เป็นถ้ำหรือเพิงผา ได้แก่

ถ้ำช้าง เป็นถ้ำในเขาส่าโรง ตำบลนาหลวงเสน อำเภอทุ่งสง พบเศษภาชนะดินเผาเนื้อหยาบ เผาด้วยอุณหภูมิต่ำ มีทั้งผิวเรียบ แบบลายเชือกทาบ แบบลายกดประทับ และเศษหม้อสามขา

ถ้ำเขาโพรงเสือ เป็นถ้ำในตำบลทอนหงส์ อำเภอพรหมคีรี พบเศษภาชนะดินเผาเนื้อหยาบ มีทั้งผิวเรียบ แบบลายเชือกทาบ ชิ้นส่วนขาหม้อสามขา และขวานหินขัด

ถ้ำเทวดางวงช้าง เป็นถ้ำในตำบลลานสกา อำเภอลานสกา พบภาชนะดินเผา เศษภาชนะดินเผาเนื้อดินค่อนข้างประสานกันดี ขัดผิวด้านนอกเรียบมัน เนื้อค่อนข้างบาง และขนาดไม่ใหญ่นัก ได้แก่ ภาชนะดินเผาลายเชือกทาบรูปทรงคล้ายขันนํ้า (ปัจจุบันแสดงอยู่ในห้องก่อนประวัติศาสตร์ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ นครศรีธรรมราช) และขวานหินขัดแบบจงอยปากนก

เขาปูน อยู่ที่วัดเขาปูน ตำบลพรหมโลก อำเภอพรหมคีรี พบเศษภาชนะดินเผาเนื้อหยาบ ตกแต่งผิวด้วยลายกดประทับ ลายเชือกทาบ เป็นชิ้นส่วนของภาชนะ

ประเภทหม้อสามขาพบบริเวณยอดเขา

ถ้ำเขาหินตก อยู่ในตำบลเสาธง อำเภอรัตนพิบูลย์ พบลูกปัดเปลือกหอย ลูกปัดทำจากกระดูก เศษภาชนะดินเผาลายเชือกทาบ หม้อสามขา ขวานหินขัด หินทูป

หุบเขาลานสกาโน อยู่ในตำบลลานสกา อำเภอลานสกา พบขวานหิน ขนาดเล็กรูปสี่เหลี่ยมคางหมู ขวานหินขัดมีป้า

เขาต่อ อยู่ที่บ้านเขาแก้ว ตำบลเขาแก้ว อำเภอลานสกา พบขวานหินขัดหรือ ระนาดหิน ด้านยาวยาวกว่าด้านกว้างราว ๔ เท่า (แต่ไม่เกิน ๖ เท่า) ขนาดหนา ขัดเรียบ

เขาพรัง อยู่ในตำบลทุ่งปรัง อำเภอสิชล พบขวานหินขัดไม่มีป้า รูปสี่เหลี่ยม คางหมู

ถ้ำพรรณรา อยู่ในตำบลถ้ำพรรณรา กิ่งอำเภอถ้ำพรรณรา พบเศษภาชนะ ดินเผาสีดํา แดง ลายเชือกทาบ ขวานหินขัด ชิ้นส่วนกระดูกมนุษย์

ถ้ำเขาแดง อยู่ในตำบลนบพิตำ กิ่งอำเภอนบพิตำ พบหม้อสามขาสภาพเกือบสมบูรณ์ ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาตินครศรีธรรมราช ส่วนแหล่งโบราณคดียุคหินใหม่ที่ มิใช่แหล่งถ้ำหรือเพิงผา ได้แก่

คลองเขาแก้ว อยู่ที่หน้าวัดชายเขา ตำบลเขาแก้ว อำเภอลานสกา พบขวานหินขัดขนาดใหญ่ โครงร่างห้าเหลี่ยม คมแบบจอยปากนก

บ้านในแหนด อยู่ที่ตำบลเขาแก้ว อำเภอลานสกา พบโกนโครงร่างละเอียดของ ขวานหินขัดแต่งพอสมควร

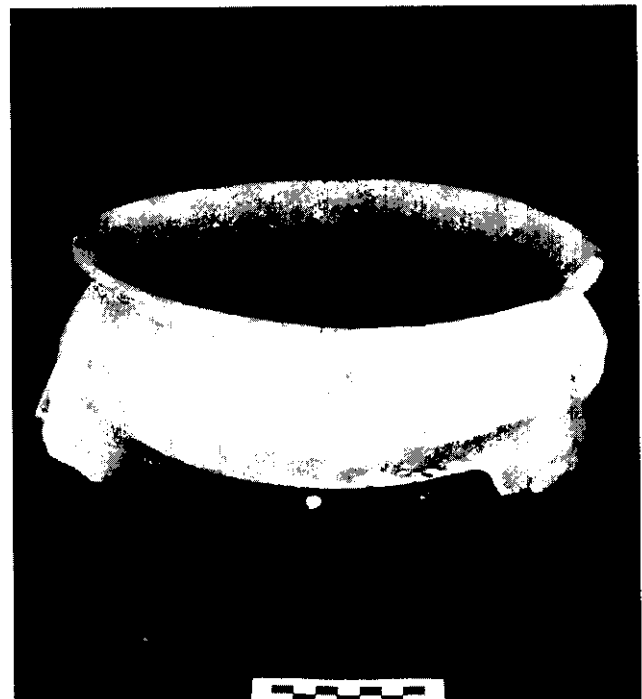
ห้วยครกเปือ อยู่ที่ตำบลท่าดี อำเภอลานสกา พบขวานหินขัด

คลองกลาย อยู่ที่ตำบลสระแก้ว อำเภอท่าศาลา พบขวานหินยาวหรือระนาดหินจำนวน ๖ ชิ้น เป็นแผ่นสี่เหลี่ยมผืนผ้า ด้านยาวยาวกว่าด้านกว้างประมาณ ๓ - ๖ เท่า ปัจจุบันอยู่ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ นครศรีธรรมราช

เชิงเขาคา ตั้งอยู่เชิงเขาทางด้านตะวันออกเฉียงเหนือ ตำบลเสาเกา อำเภอสิชล พบขวานหินขัดรูปสี่เหลี่ยมคางหมู

สิชล อยู่ในพื้นที่อำเภอสิชล(แต่ไม่ทราบตำบลที่แน่นอน) พบมีดทำจากหินทราย สีเทา มีลักษณะเป็นมีดด้ามอ โครงร่างเป็นรูปมนรี ส่วนที่เป็นด้ามตอนปลายโค้งขนานกับ ส่วนคมซึ่งคอดเล็กกว่าด้าม มีลัษร่องเป็นส่วนแบ่งคมและส่วนด้ามชัดเจนเหมือนมีดมีด้าม ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ วัดมณีมาวาส จังหวัดสงขลา

ชุมชนใกล้วัดพระพรัง ตำบลนาสาร อำเภอพระพรหม พบขวานหินขัดขนาด กลางรูปสี่เหลี่ยมคางหมู ไม่มีป้า

หม้อสามขา
พบที่ถ้ำเขาแดง
กิ่งอำเภอ
นบพิตำ

ลูกปัดแก้ว พบที่
แหล่งโบราณคดี
วัดหัวมีนา (ร้าง)
ตำบลท่าเรือ อำเภอ
เมือง
นครศรีธรรมราช

กำไลหิน พบที่บ้าน
ท่าเรือ ตำบลท่าเรือ
อำเภอเมือง
นครศรีธรรมราช

คลองท่าเรือ ตำบลท่าเรือ อำเภอเมือง พบขวานหินขัด กำไลหิน

วัดหัวมีนา (ร้าง) ตำบลท่าเรือ อำเภอเมือง พบโคลนขวานหินขัด สะเก็ดหิน

จากหลักฐานโบราณวัตถุที่พบในแหล่งโบราณคดียุคหินใหม่ แสดงถึงการ

กระจายตัวของการตั้งชุมชนซึ่งส่วนใหญ่ยังนิยมพื้นที่ป่าเขาตอนในที่ที่มีแหล่งอาหารอุดมสมบูรณ์ และยังแสดงถึงการกระจายตัวของการตั้งชุมชนลงมายังบริเวณพื้นที่ราบเชิงเขา ที่ราบริมน้ำ และที่ราบแนวสันทราย โดยมีแม่น้ำลำคลองอันเกิดจากภูเขาทางตอนกลางไหลลงสู่ที่ราบทั้งทางตะวันตกและตะวันออก เป็นเส้นทางเชื่อมโยงของการเคลื่อนย้าย และการกระจายตัวของกลุ่มชนกลีกรมต่อเนื่องจนเข้าสู่สมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์ บริเวณที่ราบน่าจะเป็นถิ่นที่อยู่มั่นคง ซึ่งต่อมาได้มีการตั้งชุมชนถาวรขนาดใหญ่ขึ้นบนแนวสันทราย เครื่องมือเครื่องใช้ในยุคหินใหม่ เช่น ขวานหินขัด มีหลักฐานว่าใช้ต่อเนื่องกันมาจนเข้าสู่สมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์ ดังตัวอย่างการพบเครื่องมือขวานหินขัดในหลุมขุดค้นทางโบราณคดีที่บ้านเกียกกาย (แหล่งโบราณคดีกลุ่มชุมชนโบราณคลองท่าเรือ) ตำบลท่าเรือ อำเภอเมือง ที่พบร่วมชั้นวัฒนธรรมเดียวกับชุมชนในยุคโลหะซึ่งติดต่อกับชุมชนโพ้นทะเลแล้ว ดังนั้นจึงกำหนดอายุชุมชนโบราณยุคหินใหม่ในพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราชได้ว่ามีอายุราว ๔,๐๐๐ - ๒,๐๐๐ ปีมาแล้ว

๒.๑.๓ ยุคโลหะ ชุมชนโบราณยุคหินใหม่ได้พัฒนาอย่างต่อเนื่องจนถึงราวพุทธศตวรรษที่ ๑ - ๓ ซึ่งเป็นช่วงที่ได้รับอารยธรรมสมัยประวัติศาสตร์จากดินแดนภายนอก โดยเริ่มติดต่อกับดินแดนโพ้นทะเล เช่น จีน อินเดีย และอาหรับ เป็นช่วงพัฒนาการที่สำคัญทางวัฒนธรรม ทำให้ชุมชนพื้นเมืองเดิมเปลี่ยนแปลงไปสู่ลักษณะชุมชนใหม่ พัฒนาการทางเทคโนโลยีสูงขึ้น โดยเฉพาะการรับความรู้ในเรื่องโลหวิทยา ซึ่งมีผลโดยตรงต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตจากชุมชนเกษตรกรรมดั้งเดิมไปสู่ระบบชุมชนแบบใหม่ มีการตั้งถิ่นฐานรวมกลุ่มเป็นชุมชนหมู่บ้านขนาดใหญ่ ซึ่งเป็นพื้นฐานการพัฒนาไปสู่การเป็นชุมชนเมือง มีระบบสังคมและการจัดระเบียบชุมชนแตกต่างไปจากเดิม หลักฐานทางโบราณคดีสมัยนี้ที่พบในจังหวัดนครศรีธรรมราช คือโบราณวัตถุที่ทำจากโลหะ ทั้งที่เป็นสำริดและเหล็ก ได้แก่ กลองมโหระทึก และเครื่องมือสำริดและเหล็ก กล่าวคือ

กลองมโหระทึก เป็นกลองสำริด ที่พบแหล่งผลิตครั้งแรกที่บริเวณเมืองฉันทบุรี ประเทศเวียดนาม จึงนำชื่อแหล่งผลิตมาเรียกเป็นชื่อวัฒนธรรม ในราว พ.ศ. ๒๐๐ - ๓๐๐ หรืออาจจะเก่าถึง พ.ศ. ๑ - ๒๐๐ ก็ได้ กลองมโหระทึกที่พบในจังหวัดนครศรีธรรมราชมีจำนวน ๔ ใบ ได้แก่

ใบที่หนึ่ง พบที่บ้านเกียกกาย หมู่ที่ ๘ ตำบลท่าเรือ อำเภอเมือง สภาพชำรุด ส่วนกลางและฐานกลองหายไป จึงเหลือความสูงเพียง ๓๘ เซนติเมตร ส่วนหน้ามีสภาพสมบูรณ์ ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๘๐.๕ เซนติเมตร ตรงกลางมีลวดลายเป็นดวงอาทิตย์สีแดงจำนวน ๑๒ แฉก (บ้างก็ว่าเป็นรูปดวงดาว) ระหว่างแฉกเป็นลวดลายรูปสามเหลี่ยมฐานโค้งซ้อนกัน ถัดมาเป็นลวดลายคล้ายตัว Z แล้วจึงเป็นลายขีดและวงกลมสลับกันไป ตรงกลางกลองเป็นรูปนกปากยาวและหางยาว จำนวน ๖ ตัว บินทวนเข็มนาฬิกา แล้วเป็นลวดลายขีดและวงกลมสลับกับไห บริเวณรอบนอกสุดมีประติมากรรมลอยตัวรูปกบ จำนวน ๔ ตัว หันหน้าไปทางทิศทวนเข็มนาฬิกาเช่นเดียวกับนก กลองใบนี้กำหนดอายุราว ๒,๐๐๐ - ๑,๕๐๐ ปี ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ นครศรีธรรมราช

กลองมโหระทึก
พบที่บ้านเกียกกาย
ตำบลท่าเรือ
อำเภอเมือง
นครศรีธรรมราช

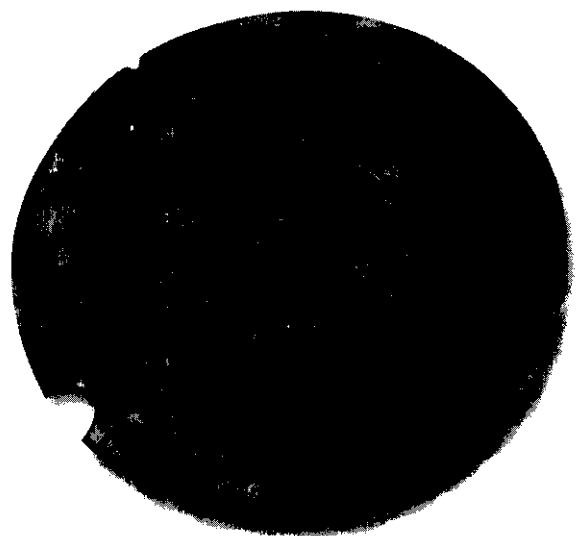

กลองมโหระทึก
พบที่บ้านยวนเฒ่า
ตำบลเทพราช
อำเภอสิชล

ใบที่สอง พบที่คลองคูตัวน อำเภอฉวาง เป็นส่วนของหน้ากลอง มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๔๒.๓ เซนติเมตร พบเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๒ ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ นครศรีธรรมราช

ใบที่สาม พบที่บ้านนากะชะ ตำบลนากะชะ อำเภอฉวาง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๗ ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

ใบที่สี่ พบที่คลองท่าหน (บ้านยวนเฒ่า) ตำบลเทพราช อำเภอสิชล เป็นส่วนของหน้ากลอง มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๕๒ เซนติเมตร ตรงกลางมีลวดลายเป็นดวงอาทิตย์สีแดง ๑๐ แฉก ถัดไปเป็นลายขีดและวงกลมสลับกัน แล้วเป็นวงกลมลวดลายคล้ายประแจจีนที่เชื่อมต่อเนื่องกันไปโดยรอบ บริเวณ

กลางหน้ากลองเป็นรูปนกปากและหางยาว บินทวนเข็มนาฬิกาจำนวนสี่ตัว จากนั้นเป็นลวดลายขีดและวงกลมสลับกัน ชั้นส่วนกลองใบนี้ปัจจุบันอยู่ในความครอบครองของนางพิน แสนภักดี ตำบลเสาเกา อำเภอสิชล

กลองมโหระทึกในภาคใต้ที่พบจนถึงปัจจุบันมีจำนวน ๔ ใบ โดยพบที่จังหวัดชุมพร ๓ ใบ สุราษฎร์ธานี ๕ ใบ และสงขลา ๑ ใบ เป็นที่น่าสังเกตว่ากลองมโหระทึกในภาคใต้ส่วนใหญ่พบในแหล่งโบราณคดีริมฝั่งทะเลอ่าวไทย เป็นการยืนยันว่าภาคใต้ (รวมทั้งนครศรีธรรมราช) มีการติดต่อแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมยุคโลหะกับชุมชนโพ้นทะเลจากจีนและเวียดนาม

เครื่องมือสำริดและเหล็ก แหล่งโบราณคดียุคโลหะในภาคใต้ ยังไม่มีแหล่งใดที่สามารถแบ่งยุคของสำริดและเหล็กออกจากกันอย่างเด็ดขาด เนื่องจากมักพบร่วมกัน แหล่งโบราณคดีสำคัญที่มีหลักฐานว่าเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของชุมชนก่อนประวัติศาสตร์ยุคโลหะในจังหวัดนครศรีธรรมราช คือแหล่งโบราณคดีกลุ่มคลองท่าเรือ ตำบลท่าเรือ อำเภอเมือง ซึ่งประกอบด้วย

แหล่งโบราณคดีบ้านเกียกกาย หมู่ที่ ๘ ตำบลท่าเรือ พบเครื่องมือสำริดขนาดเล็ก ขวานเหล็กมีบ้องที่สัน คล้ายกับที่พบในแหล่งโบราณคดียุคโลหะที่จังหวัดกาญจนบุรี พบร่วมกับโบราณวัตถุอื่น เช่น ภาชนะดินเผาแบบไหก้นกลม เนื้อหยาบและบางมาก ชามปากบานก้นตด หม้อขนาดเล็กก้นกลม ขวานหินขัด เครื่องประดับต่างหูทองคำ และเศษภาชนะดินเผาเนื้อดินเผาด้วยอุณหภูมิต่ำจำนวนมาก ซึ่งชั้นดินทางโบราณคดีแสดงกิจกรรมการอยู่อาศัยของคนก่อนประวัติศาสตร์ยุคโลหะอย่างชัดเจน กำหนดอายุแหล่งนี้ประมาณ ๒,๐๐๐-๑,๕๐๐ ปี หรือประมาณพุทธศตวรรษที่ ๖ - ๑๑

แหล่งโบราณคดีบ้านพังสิงห์ ตำบลท่าเรือ อำเภอเมือง พบเครื่องมือเหล็กรูปเคียวและ “ปะหยั่ว” ลักษณะเป็นแผ่นเหล็กสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีคมด้านหนึ่งคล้ายจอบ เมื่อใช้งานด้ามจะอยู่ในแนวตั้ง ส่วนคมอยู่ในแนวนอน ด้ามเป็นแท่งเหล็กเรียวยาวคล้ายหางหมู สำหรับเสียบเข้าด้ามไม้ บางท้องถิ่นเช่นปากพนังเรียก “ปายหยั่ว” สุราษฎร์ธานีเรียก “ไทร” เป็นต้น

แหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ยุคโลหะที่ชุมชนกลุ่มคลองท่าเรือนี้ แสดงความต่อเนื่องของการตั้งถิ่นฐานเข้าสู่สมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์ของนครศรีธรรมราชอย่างเด่นชัด เนื่องจากมีสภาพภูมิประเทศที่เหมาะสมต่อการเป็นเมืองท่าค้าขายและแลกเปลี่ยนสินค้ากับต่างประเทศ ซึ่งมีอิทธิพลโดยตรงต่อการพัฒนาเมืองนครศรีธรรมราชในเวลาต่อมา

๒.๒ สมัยประวัติศาสตร์

ระยะเวลาที่จัดว่านครศรีธรรมราชเข้าสู่สมัยประวัติศาสตร์คือตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๒ ทั้งนี้เพราะถือเอาจารึกอักษรโบราณที่พบในจังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นเกณฑ์

อาจแบ่งตามระยะเวลาได้ดังนี้

สมัยจารึกรุ่นแรก

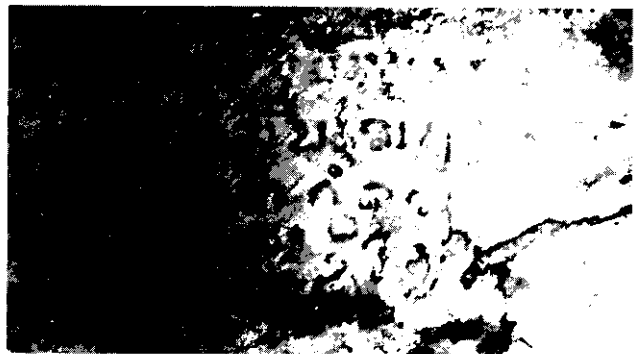
หลักฐานสำคัญ คือ การพบศิลาจารึกอักษรปัลลวะ ๓ หลัก ได้แก่

จารึกหุบเขาช่องคอย พบที่เขาช่องคอย บ้านควนลำแพน ตำบลควนเกย อำเภอเวียงพิบูลย์ (ปัจจุบันติดในเขตอำเภอจุฬาภรณ์) เป็นจารึกบนแท่งหินติดกับภูเขา อักษร

ปัลลวะ ภาษาสันสกฤต กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒ จารึกหลักนี้เป็นของกลุ่มชนที่นับถือศาสนาพราหมณ์ ลัทธิไศวนิกาย คงจะเดินทางข้ามมาพำนักอาศัยในบริเวณแห่งนี้เป็นการชั่วคราว ไม่ใช่กลุ่มชนที่อยู่ประจำถิ่น ได้กำหนดสถานที่บริเวณหุบเขาช่องคอยเป็นศิวิสถาน เพื่อปฏิบัติศาสนกิจตามจารีตของตน พร้อมกับอบรมสั่งสอนให้ผู้อยู่ในสันนิบาตนั้นสำนึกในความเป็นคนต่างถิ่นที่พลัดบ้านเมืองมา สมควรประพฤติตนเป็นคนดี จะได้พำนักอาศัยอยู่ร่วมในสังคมที่มีชนธรรมเนียมนิยมแตกต่างกันได้อย่างสงบสุข

จารึกวัดมเหยงคณ์ (จารึกหลักที่ ๒๗ หรือ น.ศ. ๑๐) พบที่วัดมเหยงคณ์ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นศิลาจารึกสี่ด้านรูปสี่เหลี่ยมสภาพชำรุดมีรอยหักด้านขวาและด้านซ้ายทั้งสองข้าง จารึกอักษรปัลลวะ ภาษาสันสกฤต กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒ กล่าวถึงรายละเอียดของการปฏิบัติศาสนกิจ

จารึกวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร (จารึกหลักที่ ๒๘ หรือ น.ศ. ๓) พบที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นศิลาจารึกแท่งสี่เหลี่ยมอักษรปัลลวะ ภาษามอญโบราณ กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒ กรมศิลปากรอ่านและแปลความได้ว่า “รูปจำลอง พ่อมายาแห่งหัวเมืองชั้นนอก ผู้งามสง่าประดุจถ่านไฟที่กำลังลุกโชน”

จารึกหุบเขา
ช่องคอย
อำเภอจุฬาภรณ์
อายุราว
พุทธศตวรรษ
ที่ ๑๒

จารึกอักษรปัลลวะทั้ง ๓ หลักที่พบนี้ แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างดินแดน นครศรีธรรมราชกับอินเดียอย่างเป็นลายลักษณ์อักษร ชาวอินเดียที่เดินทางมาในภูมิภาคนี้ นอกจากพ่อค้าวานิชแล้ว คงมีพราหมณ์และภิกษุสงฆ์เดินทางเข้ามาด้วย เนื้อหาสาระของจารึก

จารึกหลักที่ ๒๘
พบที่วัด
พระมหาธาตุ
วรมหาวิหาร
อายุราวพุทธ
ศตวรรษที่ ๑๒

เน้นไปทางหลักธรรมคำสั่งสอนอันเป็นหัวใจของศาสนา ซึ่งเป็นที่มาของกฎเกณฑ์ทางวัฒนธรรม (Cultural Control) ในการที่จะประคับประคองการดำรงชีวิตในสังคมให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข ในช่วงเวลานี้จะมีกลุ่มชาวอินเดียเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยอย่างถาวรแล้ว อาจเป็นในลักษณะนิคมหรือสันนิบาต และมีการผสมผสานอารยธรรมกับกลุ่มชนพื้นเมือง ชาวอินเดียที่เข้ามาคงมีหลายกลุ่ม เขียนหนังสือด้วยอักษรปัลลวะเหมือนกัน แต่ใช้ภาษาต่างกัน เช่น ภาษาสันสกฤต ภาษามอญ ภาษาทมิฬ (จากจารึกเขาพระนารายณ์ อำเภอเกาะปง จังหวัดพังงา) ซึ่งเป็นหลักฐานทางโบราณคดีที่มีอายุตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๒ ขึ้นไป กระจายอยู่ทั่วไป โดยเฉพาะบริเวณพื้นที่ราบระหว่างเทือกเขานครศรีธรรมราชกับชายฝั่งทะเลอ่าวไทย ตั้งแต่อำเภอสิชล ท่าศาลา เมือง และร่อนพิบูลย์ หลักฐานดังกล่าวเป็นโบราณสถานและโบราณวัตถุ ซึ่งส่วนใหญ่แสดงอิทธิพลศาสนาพราหมณ์ ทั้งที่เป็นไศวนิกายและไวษณพนิกาย ส่วนศาสนาพุทธก็ปรากฏอยู่บ้างแต่ไม่โดดเด่น

อาณาจักรศรีวิชัย

ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๓ - ๑๖ มีหลักฐานหลายประการบ่งชี้ว่า ดินแดนในบริเวณคาบสมุทรมลายูได้รวมทั้งนครศรีธรรมราชตลอดไปจนถึงเกาะชวากลาง น่าจะมีรูปแบบการปกครองและศิลปวัฒนธรรมอย่างหนึ่งเกิดขึ้น เป็นผลให้นักประวัติศาสตร์และนักโบราณคดีจำนวนไม่น้อยเรียกขอบเขตการปกครองภูมิภาคนี้ว่า “อาณาจักรศรีวิชัย” และเรียกศิลปวัฒนธรรมของผู้คนในภูมิภาคนี้ว่า “ศิลปวัฒนธรรมศรีวิชัย”

การศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับอาณาจักรศรีวิชัย เริ่มต้นจากการแปลเอกสารจดหมายเหตุการเดินทางไปสืบศาสนาของภิกษุอี้จิง (I-Ching) ใน พ.ศ. ๑๒๑๔ ซึ่งบันทึกตามความบางตอนว่า

เมื่อถึงฤดูมรสุม เราแล่นเรือไปทางใต้ ใช้เวลาไม่น้อยกว่า ๒๐ วัน ถึงโฟซี (Fo - Shih) ซึ่งข้าพเจ้าใช้เวลา ๖ เดือนศึกษาไวยากรณ์สันสกฤต พระเจ้าแผ่นดินทรงเมตตาส่งข้าพเจ้าเดินทางไปถึงประเทศโม-โล-ยู (Mo - Lo - Yu) ที่ซึ่งข้าพเจ้าพำนักอยู่สองเดือน ต่อจากนั้นข้าพเจ้าก็ได้เปลี่ยนทิศทางไปถึงเคียะ-ชะ แล่นเรือไปอีกครึ่งเดือน เราก็มายังตัน-โม-ลิ-ติ (Tan - Mo - Li - Ti)

ซึ่งในเรื่องนี้ พอล วิทลีย์ (Paul Wheatley) อธิบายว่า อี้จิงเดินทางจากกวางตุ้งโดยอาศัยลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ และมาถึงศรีวิชัยซึ่งเป็นดินแดนพุทธศาสนามหายาน เมื่อปลาย พ.ศ. ๑๒๑๔ ใช้เวลาอยู่ที่นั่นหกเดือน จึงเดินทางต่อไปมลายู (แจมบี) ซึ่งในขณะนั้นลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือยังพัดอยู่อีกสองเดือนต่อมาได้เปลี่ยนเส้นทางผ่านช่องแคบมะละกาไปเคดาห์ (เคียะ - ชะ) จนต้น พ.ศ. ๑๒๑๖ เมื่อลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือพัด จึงเดินทางข้ามมหาสมุทรอินเดียถึงหมู่เกาะนิโคบาร์ (อาณาจักรคนเปลือย The Naked People Nicobar Ilad) และอีกครั้งเดือนก็เดินทางถึงตามราลิติในอินเดีย หลังจากนั้นใน พ.ศ. ๑๒๑๘ ได้กลับมาที่ศรีวิชัยอีกครั้งหนึ่ง ดังข้อความว่า

ตัน-โม-ลิ-ติ เป็นที่เราลงเรือเมื่อจะกลับไปประเทศจีน จากที่นี้เราแล่นเรือไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ใช้เวลา ๒ เดือน เราก็มายังเคียะ-ชะ ในช่วงเวลานี้เรือจากโฟ-ซีจะมาถึง ตามปกติจะมาถึงในเดือนแรกหรือเดือนที่สองของปี เราอยู่ที่เคียะ-ชะ

จนถึงฤดูหนาว จากนั้นก็ลงเรือมุ่งหน้าไปทางใต้ หลังจากนั้นหนึ่งเดือนเราก็ตีถึงประเทศโม-โล-ยู ซึ่งขณะนั้นกลายเป็นโพ-ซีไปแล้ว โดยทั่วไปเราจะมาถึงที่นี่ในเดือนแรกหรือเดือนที่สอง เราพำนักอยู่ที่นั่นกระทั่งถึงฤดูร้อน เราจึงแล่นเรือขึ้นเหนือไปถึงกวาง-ฟู (กวางตุ้ง) ในราวๆ หนึ่งเดือน การเดินทางสิ้นสุดลงในเดือนสุดท้ายของครึ่งแรกของปีนั้น

ในเมืองโพซีซึ่งมีกำแพงล้อมรอบ มีพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนาอยู่กว่า ๑,๐๐๐ รูป ท่านเหล่านี้มีจิตโหมหม้อมในการศึกษาและการบำเพ็ญกุศล ด้วยการพิจารณาและศึกษาทุกสิ่งทุกอย่างเท่าที่จะกระทำได้ คล้ายกับที่ในสมัยมณฑล (ประเทศอินเดีย) กฎและกิจพิธีทุกอย่างก็คล้ายคลึงกัน ถ้าพระภิกษุจีนประสงค์จะเดินทางไปยังทิศตะวันตกเพื่อฟังและอ่าน (คัมภีร์) แล้ว ก็สมควรที่จะพักอยู่ที่อาณาจักรโพซีนี้สักหนึ่งหรือสองปี เพื่อฝึกหัดปฏิบัติตามกฎที่นั่น ต่อจากนั้นจึงค่อยเดินทางเข้าไปยังภาคกลางของประเทศอินเดียต่อไป

อึ้ง ชื่อโพ-ซี (หรือซี-ลี-โพ-ซี) ได้ถูกเปลี่ยนเป็นซาน-โพ-ฉี ในสมัยราชวงศ์ซ่ง

ในบันทึกของชาวอาหรับเรียกอาณาจักรนี้ว่า “ซาบั๊ก” (Zabage) หรือ “เซอร์บูซา” (Serbuza) ดังจะเห็นจากบันทึกของสุไลมาน (Suleiman) พ่อค้าชาวอาหรับที่เขียนไว้เมื่อ พ.ศ. ๑๓๔๔ ว่า

เมืองซาบั๊กตั้งอยู่บนฝั่ง หันหน้าไปทางแดนจีน ระยะทางจากที่นี่ไปแดนจีนเป็นเวลาเดือนหนึ่งในทะเล แต่ถ้าลมแรงเหมาะก็อาจไปถึงได้เร็วกว่านั้น เจ้าผู้ครองนครเมืองนี้เรียกว่ามหาราช ท่านเป็นเจ้าเป็นใหญ่เหนือเกาะเป็นจำนวนมาก ซึ่งเหยียดยาวออกไปตั้ง ๑,๐๐๐ ประระซัง (Parasang) หรือยิ่งกว่านั้น ในบรรดาเมืองที่กษัตริย์ปกครองมีเกาะชื่อ ศรีบุสะ ซึ่งมีอาณาเขต ๔๐๐ ประระซัง (๑ ประระซังเท่ากับ ๔ ๑/๔ กิโลเมตร) และเกาะชื่อ รามิ (คือ อะจินทางตอนเหนือของสุมาตรา) ซึ่งมีอาณาเขต ๘๐๐ ประระซัง... ส่วนหนึ่งของอาณาเขตภายใต้การครอบครองของมหาราช ได้แก่เมืองท่าชื่อกะลาซึ่งตั้งอยู่ครึ่งทางระหว่างจีนกับอาระเบีย...ที่เมืองท่านี้เองที่เรือจากโอมานมาถึง และจากเมืองท่านี้เองที่เรือเดินทางไปโอมาน...มหาราชทรงแผ่อาณาเขตเหนือเกาะเหล่านี้ทั้งหมด ส่วนเกาะของพระองค์เองที่ท่านประทับอยู่นั้นก็พื้นที่อุดมสมบูรณ์ไม่แพ้ดินแดนใด มีบ้านเมืองผู้คนติดต่อกันไปมามิได้ขาดสาย คนที่เคยเชื่อถือได้เคยเล่าว่า ในดินแดนนี้เมื่อไ้ขึ้นเวลาตะวันขึ้นเหมือนดังไก่ในประเทศอาหรับทั้งหลาย ไ้ในที่ใกล้เคียงก็ขึ้นรับต่อไปเป็นระยะตั้ง ๑,๐๐๐ หรือว่าประระซังมิได้ขาดสาย เพราะหมู่บ้านเหล่านี้ติดต่อกันไม่เว้นว่าง...

เนื่องจากความมั่งคั่งอันเป็นเลื่องลือของซาบั๊กนั้น เกิดจากการเป็นศูนย์กลางทางการค้า เพราะฉะนั้นใน พ.ศ. ๑๔๔๕ ซาบั๊กจึงกลายเป็นเมืองที่คนจากทั่วโลกเดินทางผ่านไปมา จนกระทั่งแม้แต่นกแก้วที่นั่นยังสามารถพูดภาษาอาหรับ เปอร์เซีย กรีก และฮินดูได้ ...ในเมืองที่มหาราชแห่งซาบั๊กประทับอยู่ มีถนนหลายสายจนนับไม่ถ้วนที่คับคั่งไปด้วยพ่อค้า เฉพาะถนนที่ร้านแลกเงินเพียงสายเดียวก็นับได้ถึง ๘๐๐ ร้าน นอกเหนือจากร้านแลกเงินอื่นๆ ที่ตั้งอยู่กระจัดกระจายบนถนนสายต่างๆ

มาซูดี (Masudi) นักภูมิศาสตร์ชาวอาหรับ (พ.ศ. ๑๕๓๘) กล่าวถึงความมั่นคงของศรีวิชัยว่า

อาณาจักรของมหาราช พระราชาแห่งหมู่เกาะซาบัก ซึ่งมีกะละห์ศรีบุซาและเกาะอื่นๆ ในทะเลจีนนั้น เขาถวายพระนามพระราชาทุกพระองค์ว่า มหาราช อาณาจักรของมหาราชนี้มีประชาชนเป็นจำนวนมาก และกองทัพก็ใหญ่หลวง ไม่มีผู้ใดสามารถเดินเรือที่เร็วที่สุดไปรอบบรรดาเกาะซึ่งมีประชาชนอยู่อย่างหนาแน่นเช่นนี้ได้รอบภายในเวลาสองปี พระราชาทรงมีเครื่องหอม และไม่ห้อมน่านาชนิด ซึ่งพระราชาองค์อื่นไม่ทรงสามารถมีได้ ดินแดนของพระองค์ผลิตการบูร ไม้กฤษณา กานพลู ไม้จันทน์ ชะมดเชียง กระวาน ดีปลี

ต่อมามีการพยายามประสานและเชื่อมโยงเรื่อง โฟ-ซี ซาบัก และศรีวิชัย ให้เป็นนามเดียวกัน แต่มีการเรียกเพี้ยนไปตามสำเนียงของชาวต่างชาติ สาเหตุที่อาณาจักรแห่งนี้ชื่อ “ศรีวิชัย” เพราะศาสตราจารย์ยอร์ช เซเดส์ ได้อ่านพบชื่อนี้จากจารึกหลักหนึ่งในภาคใต้ ซึ่งมีคำว่า “ศรีวิชัย” ปรากฏอยู่ จารึกหลักนี้แต่เดิมเข้าใจว่ามาจากอำเภอยะยงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ต่อมาได้แก้ไขเป็นจารึกวัดเสมาเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นที่ถกเถียงกันในเรื่องสถานที่ที่พบ เพราะนักวิชาการกลุ่มใหญ่เชื่อว่าน่าจะมาจากวัดเวียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยสลับที่มากับจารึกหลักที่ ๒๔ จารึกจันทราภานุแห่งตามพรลิงค์ เรื่องนี้ยังเถียงกันไม่ยุติ นักวิชาการกลุ่มที่เชื่อว่าน่าจะมีการสลับกันระหว่างจารึกสองหลักนี้ เพราะเนื้อเรื่องในจารึกหลักที่ ๒๓ จากวัดเสมาเมือง น่าจะเกี่ยวกับไชยามากกว่า ซึ่งในเมืองโบราณไชยานั้น ได้พบรอยโบราณวัตถุสถานร่วมสมัยศรีวิชัย คือประติมากรรมพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร พระโพธิสัตว์ปัทมปาณี อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๓ - ๑๔ และยังมีโบราณสถานร่วมสมัย เช่น พระบรมธาตุไชยา เจดีย์วัดแก้วและเจดีย์วัดหลง อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๔ - ๑๕ เป็นต้น ร่องรอยหลักฐานเกี่ยวกับโบราณวัตถุสถานที่พบที่ไชยามีเป็นจำนวนมาก ในขณะที่หลักฐานอื่นในเมืองนครศรีธรรมราชที่แสดงความเป็น “ศรีวิชัย” มีน้อยนอกเสียจากจารึกหลักที่มีน้ำหนักมากที่สุด ในขณะที่จารึกหลักที่ ๒๔ ซึ่งในทะเบียนจารึกระบุว่าพบที่วัดเวียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี กลับเป็นเรื่องเกี่ยวกับตามพรลิงค์และพระเจ้าจันทราภานุศรีธรรมราช ซึ่งเป็นเรื่องของนครศรีธรรมราชโดยตรง จึงทำให้นักวิชาการกลุ่มใหญ่เชื่อว่าน่าจะเกิดการสลับที่มากขึ้น

ต่อมาเซเดส์ได้พบและอ่านจารึกอีกสี่หลัก ซึ่งพบบนเกาะสุมาตราใกล้เมืองปาเล็มบังปรากฏชื่อศรีวิชัยอยู่ด้วย ทำให้มีการตีความว่าที่ตั้งและเมืองหลวงของอาณาจักรศรีวิชัยอยู่ที่เมืองปาเล็มบัง (หมายถึงบริเวณที่พบจารึกนั่นเอง) จารึกทั้งสี่หลักนี้เป็นภาษามลายูโบราณ แสดงว่าอาณาจักรนี้นับถือพุทธศาสนาในระหว่าง พ.ศ. ๑๒๒๕-๑๒๒๙

การตีความของเซเดส์ทำให้เกิดข้อถกเถียงมากซึ่งยังไม่เป็นที่ยุติดังเช่นความเห็นของนักวิชาการต่อไปนี้

อาร์. ซี. มาซุมดาร์ มีความเห็นว่า ระยะแรกศูนย์กลางของอาณาจักรศรีวิชัยอยู่บนเกาะชวา ต่อมาย้ายไปยังนครศรีธรรมราช อันเป็นสถานที่พบจารึกหลักที่ ๒๓

ดร.ควอริทซ์ เวลส์ มีความเห็นว่า ศูนย์กลางของอาณาจักรศรีวิชัยควรจะตั้งอยู่ที่เมืองไชยาโบราณ จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ศาสตราจารย์หม่อมเจ้าจันทราธิราชวัณณ์ รัชนี้ ซึ่งทรงศึกษาเรื่องลมและสภาพภูมิศาสตร์ โดยนำไปเทียบกับการเดินทางตามบันทึกของอั้งจิง เชื่อว่าศูนย์กลางศรีวิชัยควรอยู่ที่เมืองโบราณไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ด้วยเหตุผลต่อไปนี้

๑. ที่ โม-โล-ยู เงานาฬิกาแดดไม่สั้นไม่ยาวในกลางเดือนแปด ในเวลาเที่ยงวันจะไม่เห็นเงาคน ในฤดูใบไม้ผลิก็เช่นเดียวกัน แสดงว่าดวงอาทิตย์ต้องส่องอยู่ตรงเส้นศูนย์สูตร หมายความว่า โม-โล-ยู ต้องอยู่ที่เส้นศูนย์สูตร โมโลยูก็คือมลายู หรือเมตาเกส ในสมุทรากลาง ซึ่งเกือบจะอยู่ตรงเส้นศูนย์สูตร

๒. ที่ โฮ-ลิง ในเวลากลางวันหน้าร้อน นาฬิกาแดดสูง ๘ เขียะ จะทอดเงาไปทางใต้ ๒ เขียะ ๔ หุน หมายความว่า โฮ-ลิง ต้องอยู่เหนือเส้นศูนย์สูตร โฮ-ลิง คือชื่อเดียวกับตัน-มา-ลิง หรือตามพรลิงค์ หรือนครศรีธรรมราชนั่นเอง

๓. ที่ โฟ-ซี ในเวลากลางวันหน้าร้อน นาฬิกาแดดสูง ๘ เขียะ จะทอดเงาไปทางใต้ ๒ เขียะ ๕ หุน หมายความว่า โฟ-ซี จะต้องอยู่เหนือเส้นศูนย์สูตรด้วยเหมือนกัน และเหนือกว่า โฮ-ลิง เล็กน้อย โฟ-ซี ก็คือไชยานั่นเอง

๔. เคียะ-ชะ หรือไทรบุรีบนฝั่งตะวันตกของคาบสมุทรมลายู อั้งจิงไม่พูดถึงการวัดนาฬิกาแดดที่นี่ แต่ไทรบุรีก็มีหลักฐานโบราณคดีย้อนไปไกลกว่าสมัยรับอิทธิพลมุสลิม

รองศาสตราจารย์ ดร. สืบแสง พรหมบุญ แสดงความเห็นว่ ศรีวิชัยน่าจะมีลักษณะเป็น “สมาพันธรัฐ” มากกว่าเป็นอาณาจักร คำว่า “ศรีวิชัย” ในจารึกหลักที่ ๒๓ ที่พบในนครศรีธรรมราช ไม่ควรแปลว่าพระเจ้ากรุงศรีวิชัย แต่คำว่า “ศรีวิชัยเยนทรราชา” น่าจะเป็นสมัญญานามมากกว่าชื่ออาณาจักรหรือเจ้าแห่งศรีวิชัย เพราะพระเจ้ากรุงศรีวิชัยและกษัตริย์ของแคว้นต่างๆ พยายามแย่งชิงกันเป็น “พระเจ้าศรีวิชัย” ในทำนองเดียวกับที่ต้องการเป็น “ธรรมราชา” หรือ “เทวราชา” เพราะต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถในการรบเพื่อที่จะยึดสถานที่บางแห่งในการคุมเส้นทางยุทธศาสตร์และเส้นทางการค้าในสมัยแรกๆ ก่อนที่ความสำคัญของช่องแคบจะมีมากขึ้น จึงมีการต่อสู้แย่งชิงอำนาจกันในระหว่างกลุ่ม เพราะต้องการที่จะมีอำนาจควบคุมเส้นทางการค้า หรือเป็นคนกลางในการค้าโดยตรง ซึ่งความขัดแย้งของผู้นำเมืองต่างๆ ในกลุ่มศรีวิชัย สะท้อนให้เห็นได้จากข้อความในจารึกที่เมืองปาเล็มบัง ซึ่งกล่าวถึงการยกทัพและการรบแย่งชิง แสดงว่าเมืองหรือแคว้นแถบนี้ซึ่งอยู่ในกลุ่มรัฐศรีวิชัยไม่ได้รู้เรื่องตลอดกาล ในช่วงเวลาพุทธศตวรรษที่ ๑๒ - ๑๔ แต่ขึ้นกับความสามารถของผู้นำแต่ละเมืองหรือแคว้นที่จะแย่งชิงอำนาจ หรือได้รับการยอมรับจากเมืองอื่นก่อนเป็นพระเจ้ากรุงศรีวิชัย ผู้นำนั้นก็จะได้อำนาจทั้งหมด แต่ก็คงจะเป็นเพียงระยะหนึ่งเท่านั้น แล้วมีผู้นำเมืองอื่นขึ้นมาแทน ลักษณะโครงสร้างทางการเมืองที่มีศูนย์กลางอำนาจย้ายไปเรื่อยๆ เช่นนี้ ไม่ใช่ลักษณะของอาณาจักร แต่น่าจะเป็นแบบสมาพันธรัฐมากกว่า

รองศาสตราจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม เสนอความคิดเห็นในเรื่องลักษณะทางศิลปวัฒนธรรมแบบที่เรียกว่าศรีวิชัย ว่ามีความสัมพันธ์กับศิลปวัฒนธรรมบนเกาะชวามากกว่าที่อื่น เพราะในด้านศิลปวัฒนธรรมแล้ว กลุ่มบ้านเมืองบนเกาะชวาเป็นพื้นฐานที่สำคัญของ “สหพันธรัฐศรีวิชัย” แต่ว่าฐานทางการเมืองและการเมืองนั้นไม่ได้อยู่ที่เกาะชวา กลับไปอยู่ที่ชายฝั่งด้านตะวันตกของคาบสมุทรมลายู เพราะทั้งสองแห่งนี้ใกล้กับช่องแคบมะละกา อันเป็นเส้นทาง

ผ่านจากมหาสมุทรอินเดียทางตะวันตกไปยังทะเลจีนใต้ทางตะวันออก

ภาพรวมของศรีวิชัยในสายตาของนักประวัติศาสตร์โดยทั่วไป เป็นอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่มั่นคงเพียบพร้อมไปด้วยแสนยานุภาพทางทหาร โดยเฉพาะกองทัพเรือ หลักฐานที่ยืนยันถึงความร่ำรวยและเข้มแข็งของอาณาจักรศรีวิชัย ส่วนใหญ่เป็นบันทึกของชาวต่างชาติ ได้แก่ภิกษุจีนฮั่นจิง ผู้ได้อาศัยอยู่ที่ศรีวิชัยระหว่าง พ.ศ. ๑๒๑๔ - ๑๒๑๕ และ พ.ศ. ๑๒๒๘ - ๑๒๓๘ บันทึกพ่อค้าอาหรับระหว่าง พ.ศ. ๑๔๐๐ - ๑๔๒๐ เป็นต้น หลักฐานที่เป็นของท้องถิ่นในภูมิภาคนี้ได้แก่ จารึกที่เมืองปาเล็มบังสองหลัก จารึกที่การังบราหิหนึ่งหลัก จารึกที่เกาะปังกาหนึ่งหลัก จารึกทั้งสี่หลัก เป็นภาษามลายูมีคำว่า “ศรีวิชัย” อยู่ด้วย มีอายุระหว่าง พ.ศ. ๑๒๒๖ - ๑๒๒๙ นักประวัติศาสตร์ เช่น โวลเตอร์ (Volter) และฮอลล์ (Hall) เห็นพ้องต้องกันว่าศรีวิชัยควรถือกำเนิดขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ ๑๑ และกลายเป็นอาณาจักรที่มั่งคั่งในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๓ - ๑๖ มีอำนาจทางทะเล สามารถรวบรวมบรรดารัฐและบ้านเมืองที่อยู่ตามชายทะเลและหมู่เกาะใหญ่น้อยเข้ามาอยู่ในเครือข่ายทางการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของตนได้ เนื่องจากตั้งอยู่ในตำแหน่งที่ควบคุมเส้นทางการเดินเรือ เป็นจุดแวะพักขนถ่ายสินค้า ช่อมแซมเรือ พร้อมทำหน้าที่เป็นคนกลางขนถ่ายสินค้าให้โดยจัดให้เรือผ่านช่องแคบมะละกาจากมหาสมุทรอินเดียมายังทะเลจีนทางตะวันออก หรือจากทะเลจีนไปมหาสมุทรอินเดียได้

ส่วนวาระอวสานของอาณาจักรศรีวิชัย นักวิชาการมีความเห็นแตกต่างกันไปสองทาง ทางหนึ่งเชื่อว่าเกิดขึ้นจากการรุกรานของโจฬะใน พ.ศ. ๑๕๖๘ ดังมีหลักฐานในศิลาจารึกที่เมืองตันซอว์ของพระเจ้าราเชนทรโจฬะ อีกทางหนึ่งมีความเห็นว่าศรีวิชัยเสื่อมความสำคัญลงเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงนโยบายทางการค้าของจีน โดยที่พ่อค้าในตอนปลายราชวงศ์ซ่ง และราชวงศ์มองโกล (พ.ศ. ๑๘๒๒-๑๙๙๑) พอใจจะออกมาค้าขายกับโลกภายนอกและติดต่อซื้อสินค้าจากศูนย์กลางการผลิตในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยไม่ผ่านคนกลางคือศรีวิชัยเช่นแต่ก่อน เป็นสาเหตุให้บ้านเล็กเมืองน้อยริมคาบสมุทรและหมู่เกาะมีความมั่งคั่ง และพัฒนาตัวเองขึ้นเป็นรัฐเป็นจำนวนมากในพุทธศตวรรษที่ ๑๙ อย่างไรก็ดี นักประวัติศาสตร์ก็ยังยอมรับว่าศรีวิชัยคงเป็นศูนย์กลางการค้าสำคัญในภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างน้อยไม่ต่ำกว่า ๕๐๐ ปี แม้จะมีหลักฐานยืนยันว่าอำนาจทางการเมืองของผู้นำศรีวิชัยมิได้มั่นคงหรือราบรื่นเสมอไปก็ตาม

อาณาจักรตามพรลิงค์

เรื่องราวของตามพรลิงค์ช่วงก่อนพุทธศตวรรษที่ ๑๘ โดยเฉพาะในสมัยที่คาบเกี่ยวกับอาณาจักรศรีวิชัยนั้นยังค่อนข้างเลือนลางอยู่ มีผู้แปลความหมายของคำว่า “ตามพรลิงค์” ตามรากศัพท์ว่า “ลิงค์ทองแดง ไข่แดง นิมิตทองแดง” โดยเฉพาะคำแปลว่าลิงค์ทองแดง ค่อนข้างน่าสนใจเป็นพิเศษ เพราะเมื่อนำมาเชื่อมโยงกับหลักฐานที่ว่าดินแดนนี้รับอารยธรรมอินเดีย มีโบราณวัตถุสถานตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๐ - ๑๔ แสดงถึงการนับถือศาสนาพราหมณ์อย่างชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ลัทธิไศวนิกาย จนถึงขนาดตีความในยุคแรกว่าพราหมณ์อินเดียอาจเป็นกษัตริย์ปกครองอาณาจักรที่ตั้งขึ้นใหม่ หรือแม้กษัตริย์จะไม่ใช่พราหมณ์อินเดีย แต่ผู้ครองดินแดนแถบนี้ก็อุปถัมภ์ศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวนิกายเป็นอันมาก ชื่อตามพรลิงค์มีเรียกอย่างอื่นที่แปลกแตกต่างกันหลายชื่อ ปรากฏอยู่ในเอกสารต่างๆ ตาม

สำเนียงภาษาของชนชาติต่าง ๆ ที่จดบันทึกไว้ ได้แก่ คัมภีร์มหานิทเทศดิสสเมตเตยยสูตร ราว พุทธศตวรรษที่ ๗ - ๘ กล่าวถึงชื่อเมืองท่าสำคัญทางภาคใต้ของไทยหลายเมือง รวมทั้ง กะมะลิง หรือ ตะมะลิง หรือ กมลลี หรือ ตมะลี ซึ่งมีผู้ให้ข้อสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นคำเดียวกับตามพรลิงค์ ศิลาจารึกเมืองตันซอว์ ภาษาทมิฬ สมัยพระเจ้าราเชนทรโจฬะที่ ๑ แห่งคอธัม ในอินเดียได้ กล่าวถึงการส่งกองทัพไปปราบเมืองต่างๆ ของอาณาจักรศรีวิชัย เมื่อ พ.ศ. ๑๕๖๘ มีชื่อเมือง มัทธมาลิงคัม ซึ่งมีผู้ตีความว่าเป็นคำเดียวกับ ตันมาลิง หรือตามพรลิงค์ คัมภีร์เชน และเอกสาร ทางลังกา ปรากฏชื่อเมืองตมลิงคาม ในเอกสารจีนสมัยราชวงศ์ซ่ง กล่าวถึงอาณาจักรหนึ่ง ที่เรียกกันหลายชื่อ คือ เต็งหลิวมาย ตันมาลิง ตันมายหลิว จูมายหลิว สันนิษฐานว่าน่าจะเป็น คำเดียวกับตามพรลิงค์

เมื่อเป็นเช่นนี้คำว่า ตามพรลิงค์ อาจหมายถึงดินแดนฝั่งตะวันออกของ นครศรีธรรมราชทั้ง ๑๑ ลุ่มน้ำ หรือลุ่มน้ำใดลุ่มน้ำหนึ่ง ขึ้นอยู่ว่าช่วงใดกลุ่มใดจะมีอำนาจ โดดเด่นขึ้นมา ช่วงนั้นก็มิศูนย์กลางการปกครองอยู่ตรงนั้น

อย่างไรก็ดี หากถามว่าลุ่มน้ำใดที่โดดเด่นที่สุด คำตอบปัจจุบันคงจะเป็น กลุ่มชนโบราณคลองท่าเรือ เพราะกลุ่มนี้เป็นชุมชนเมืองท่ามาตั้งแต่ก่อนพุทธศตวรรษที่ ๘ ชื่อ “ท่าเรือ” ก็ระบุอย่างชัดเจนว่าที่นั่นเป็นท่าเรือสินค้า นอกจากนี้ เครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์ถัง ราชวงศ์ซ่ง ราชวงศ์หยวน ที่พบอย่างมากมายบริเวณนั้น เป็นเครื่องยืนยันอย่างดีว่า เต็งหลิวมาย ตันมายหลิว หรือตันมาลิง ที่ส่งทูตไปเมืองจีนและเป็นคู่ค้าสำคัญของจีนควรจะอยู่ ณ ที่ใด และ กลุ่มชนโบราณกลุ่มนี้คือกลุ่มชนที่พัฒนาขึ้นเป็นเมืองนครศรีธรรมราชในเวลาต่อมา

เรื่องราวของอาณาจักรตามพรลิงค์หรือนครศรีธรรมราชปรากฏชัดในจารึก หลักที่ ๒๔ หรือจารึกพระเจ้าจันทรภาณุ ในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๘ พระเจ้าจันทรภาณุก็คือ พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช ภายหลังจากประกาศความยิ่งใหญ่ในตามพรลิงค์แล้ว เป็นที่เชื่อได้ว่า ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๘ เป็นต้นมา ตามพรลิงค์มีความเจริญรุ่งเรืองทางพุทธศาสนาสูงเกิน กว่าที่จะหาเมืองใดเทียบได้และเป็นเมืองแห่งปราชญ์ในช่วงนี้ชื่อตามพรลิงค์ปรากฏเรียกอีกอย่างว่า ศรีธรรมราชหรือสิริธรรมนคร หนังสือชินกาลมาลีปกรณ์ ซึ่งพระเถระแห่งล้านนาแต่งไว้ มี ข้อความกล่าวถึงเมืองนี้ว่า ใน พ.ศ. ๑๗๔๔ พระร่วงโรจนราชแห่งกรุงสุโขทัยได้เสด็จมาเยี่ยม พระเจ้าสิริธรรมนคร ทรงทราบเรื่องพระพุทธสิหิงค์ที่ลังกา จึงทรงอยากได้ พระเจ้าสิริธรรมนคร จึงส่งทูตไปขอภักดิ์ลัทธิลังกาให้ กรุงสุโขทัยจึงได้พระพุทธสิหิงค์มาบูชา

ในตำนานพระบรมธาตุเมืองนครศรีธรรมราช ได้กล่าวถึงเมืองขึ้นของนครศรี ธรรมราช ๑๒ เมือง เรียกว่า **เมืองสิบสองนักษัตร** ได้แก่ ๑. เมืองสาย (สายบุรี) ใช้ตราหนู ๒. เมืองตานี (ปัตตานี) ใช้ตราวัว ๓. เมืองกลันตัน ใช้ตราเสือ ๔. เมืองปาหัง ใช้ตรากระต่าย ๕. เมืองไทร ใช้ตรางูใหญ่ ๖. เมืองพัทลุง ใช้ตรางูเล็ก ๗. เมืองตรัง ใช้ตราม้า ๘. เมืองชุมพร ใช้ตราแพะ ๙. เมืองบันทายสมอ ใช้ตราลิง ๑๐. เมืองสระอุเลา ใช้ตราไก่ ๑๑. เมืองตะกั่วป่า ใช้ตราหมา ๑๒. เมืองกระ (กระบุรี) ใช้ตราหมู และคงเป็นเมืองขึ้นตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ถึงปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๙ หรือต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ก่อนที่นครศรีธรรมราชจะถูกผนวก เป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรอยุธยา รวมเวลาที่นครศรีธรรมราชหรืออาณาจักรตามพรลิงค์เจริญ อย่างสูงสุดประมาณหนึ่งศตวรรษ ตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘ เป็นต้นมา

เรื่องราวของตามพริ้งค์หรือนครศรีธรรมราชในยุคต้นๆ ยังต้องศึกษาค้นคว้ากันต่อไปเพื่อให้ประวัติศาสตร์ยุคนี้กระจ่างขึ้น เพราะหลายคำถามยังหาคำตอบไม่ได้ เช่น พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชมาจากไหน เริ่มมีกษัตริย์ที่มีสมัญญาว่า ศรีธรรมมาโคกราช ตั้งแต่เมื่อใดราชวงศ์ปทุมวงศ์เริ่มต้นเมื่อใด และเป็นราชวงศ์เดียวกับที่ส่งทูตไปจีนหรือไม่ ตามพริ้งค์เกี่ยวข้องกับอย่างไรกับจารึกหลักที่ ๒๓ ซึ่งระบุชื่อพระเจ้ากรุงศรีวิชัยและราชวงศ์ไศเลนทร์ ตามพริ้งค์เป็นเมืองขึ้นของศรีวิชัยและเขมรแน่นอนหรือ หลักฐานที่แสดงการตั้งถิ่นฐานครั้งแรกสุดของเมืองโบราณนครศรีธรรมราช และเมืองโบราณพระเวียง สนับสนุนเรื่องราวของตามพริ้งค์อย่างไร เป็นต้น

พุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๐

ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๘ นครศรีธรรมราชหรือตามพริ้งค์เป็นเมืองใหญ่ในคาบสมุทรภาคใต้ มีแสนยานุภาพทางทหาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งทัพเรือ สามารถยกกองทัพไปตีลังกาถึงสองครั้ง รวมทั้งยกขึ้นไปตีละโว้ได้ด้วย

พญาศรีธรรมมาโคกราช (คือนามที่ใช้เรียกผู้ครองเมืองนครศรีธรรมราช) มีความสัมพันธ์กับเมืองหรือดินแดนทางตอนเหนือตั้งแต่ดินแดนในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาไปจนถึงสุโขทัย ความสัมพันธ์นี้ส่วนหนึ่งเกิดจากความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติโดยการแต่งงานด้วย นอกจากนี้ ยังมีความสัมพันธ์จากการไปมาหาสู่เพื่อขอความช่วยเหลือเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ดังเช่น การเสด็จลงมานครศรีธรรมราชของพระร่วงโรจนราชแห่งกรุงสุโขทัย เพื่อขอให้พญาศรีธรรมมาโคกราชส่งทูตไปขอพระพุทธรูปหิงค์จากลังกาดังกล่าวแล้ว นอกจากนี้ นครศรีธรรมราชยังเป็นศูนย์กลางพระพุทธรูปสำคัญลัทธิลังกาวงศ์ มีปราชญ์และมีพระสงฆ์ที่มีความรู้ ได้เข้าไปสั่งสอนผู้คนในเมืองสุโขทัยจนเป็นที่รู้จักและยกย่องว่าฉลาดหรือเก่งกาจมาตั้งแต่ต้นหรือก่อนพุทธศตวรรษที่ ๑๘

ครั้นล่วงมาถึงกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๙ นครศรีธรรมราชอ่อนแอลง สาเหตุของความอ่อนแอในช่วงระยะเวลานี้ยังไม่มีหลักฐานปรากฏแน่ชัด มีเหตุการณ์ที่ปรากฏในตำนานเมืองนครศรีธรรมราชว่า หลังจากที่พระเจ้าอู่ทองสถาปนากรุงศรีอยุธยาใน พ.ศ. ๑๘๙๓ แล้ว ได้ทรงยกกองทัพลงมาทางใต้ สู้รบกับกำลังของเมืองนครศรีธรรมราช แต่ไม่แพ้ชนะกัน จึงเจรจาแบ่งดินแดนกับพญาศรีธรรมมาโคกราชที่บริเวณบ้านบางตะพาน (อำเภอบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ปัจจุบัน) เหตุการณ์ครั้งนั้นแสดงให้เห็นว่าแสนยานุภาพของนครศรีธรรมราชอ่อนด้อยลง

ด้วยเหตุที่หลักฐานในท้องถิ่นมีอยู่น้อย ดังนั้นการศึกษาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราชช่วงระยะเวลานี้จึงอาศัยประวัติศาสตร์อยุธยามาเป็นแกน โดยศึกษาจากกฎหมายตราสามดวงในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ จากหลักฐานดังกล่าวพบว่า นครศรีธรรมราชเป็นเมืองหนึ่งในจำนวนเมืองพระยามหานคร ๘ เมือง ที่ต้องถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา มีฐานะเป็นหัวเมืองเอกขึ้นต่อกรุงศรีอยุธยา และไม่ได้มีอำนาจทางการเมืองเหนือดินแดนมาตั้งแต่ก่อน นั้นหมายถึงอาณาจักรอยุธยาได้เริ่มแผ่ขยายอิทธิพลทางการเมืองลงมาทางใต้ รวมทั้งพยายามจะควบคุมคาบสมุทรภาคใต้ทั้งหมด

สาเหตุที่ทำให้อาณาจักรอยุธยาแผ่อิทธิพลทางการเมืองไปควบคุมนครศรีธรรมราช

เชื่อว่าเกิดจากปัจจัยทางเศรษฐกิจการค้าและการขยายอำนาจทางเศรษฐกิจของกรุงศรีอยุธยา เป็นสำคัญ ด้วยฐานะและลักษณะของนครศรีธรรมราชที่ตกทอดมาแต่โบราณสืบเนื่องมาจนถึงสมัยนี้ ก็คือความเป็นเมืองท่าที่สำคัญในภาคใต้ฝั่งตะวันออก เนื่องจากมีท่าเลดี มีท่าเรือชายทะเลหลายแห่ง มีลำน้ำสำคัญหลายสาย เครือข่ายการค้าและสินค้าที่หาได้จากเมืองนครศรีธรรมราช เป็นที่ต้องตาของพ่อค้าชาวต่างชาติตลอดมา เอกสารของชาวฮอลันดาในสมัยอยุธยาตอนกลาง ระบุถึงความสำคัญของนครศรีธรรมราชในฐานะเมืองท่าส่งพริกไทยและดีบุก ป้อนตลาดเอเชีย ตะวันออกไกลและยุโรป

นอกจากกรุงศรีอยุธยาจะพยายามยึดโดยยกกองทัพไปรุกรานมะละกาแล้ว กรุงศรีอยุธยายังเพิ่งเล็งเห็นเมืองบนคาบสมุทรมาลายูตอนบนด้วย ได้แก่หัวเมืองมลายู ซึ่งมี ไทรบุรีเป็นเมืองท่าสำคัญทางฝั่งตะวันตก และหัวเมืองปัตตานีซึ่งเป็นจุดยุทธศาสตร์สำหรับ ควบคุมเส้นทางการค้าและอำนาจการเมืองบริเวณคอคออดกระเนื่องจากอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากร สามารถเลี้ยงดูตนเองได้ สะดวกแก่การติดต่อแลกเปลี่ยนการค้าระหว่างมหาสมุทรอินเดียและ ทะเลจีนใต้ และมีเส้นทางบกติดต่อไปมาได้ระหว่างฝั่งตะวันออกและฝั่งตะวันตก ชชาติ มหาอำนาจใต้ที่หัวควบคุมเส้นทางการค้าระหว่างจีนกับอินเดีย จำเป็นต้องควบคุมศูนย์กลาง ทางการเมืองในบริเวณคอคออดกระ ซึ่งมีนครศรีธรรมราชเป็นศูนย์กลางที่สำคัญในเวลานั้นให้ได้

ในขณะเดียวกันกรุงศรีอยุธยาก็พยายามล้มล้างความเป็นศูนย์กลางทางการเมือง ฝ่ายใต้ของนครศรีธรรมราช โดยสร้างดุลยภาพทางอำนาจขึ้นด้วยการแยกเมืองพัทลุง ไชยา และชุมพร ออกจากนครศรีธรรมราช แล้วให้ขึ้นตรงต่อกรุงศรีอยุธยา ป้องกันมิให้มีการ คบคิดกันระหว่างหัวเมืองทางภาคใต้ที่อาจจะแข่งขันต่อต้านกรุงศรีอยุธยา ลดฐานะของเมือง นครศรีธรรมราชจากเมืองพระยามหานครลงมาเป็นเพียงหัวเมืองชั้นเอก ส่งข้าหลวงจาก ส่วนกลางลงมาปกครองแทนที่เชื้อสายคนท้องถิ่นอย่างเดิม เช่น ส่งพระพนมวังกับนางเสด็จทอง จากเมืองเพชรบุรีมาเป็นเจ้าเมือง และยังสนับสนุนการตั้งชุมชนใหม่ที่พัทลุงและสทิงพระใน ลักษณะกลปนาและทำป่าให้เป็นนา มีการจัดตั้งศูนย์กลางทางศาสนาขึ้น เช่น บุรณะพระบรมธาตุ อีกครั้งใน พ.ศ. ๒๐๕๗ ส่งพระธรรมรังคังไปกินเมืองสทิงพระ ก่อนบรรจุพระศรีรัตนมหาธาตุ จากลังกาไว้ที่วัดพะโคะ รวมทั้งจัดระบบควบคุมคณะสงฆ์ ให้ผู้อยู่ในตำแหน่งประมุขฝ่ายสงฆ์ คือสมเด็จพระสังฆราช อยู่ที่กรุงศรีอยุธยา รองลงมาคือพระสังฆราชอยู่เมืองนครศรีธรรมราช ตั้งพระครูสังฆนายก เจ้าคณะเมืองพัทลุงเป็นผู้จัดการเกี่ยวกับคณะสงฆ์ จึงเป็นอีกกระบวนการ หนึ่งที่ใช้ถ่วงอำนาจของบรรดาเจ้าเมืองและกรมการเมืองท้องถิ่นโดยปริยาย และสามารถส่งคน จากส่วนกลางออกไปปฏิบัติกิจการทางศาสนาได้ด้วย ขณะเดียวกันสถาบันสงฆ์ในเมืองต่างๆ ก็ ถ่วงอำนาจซึ่งกันและกัน ตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ไปจนถึงพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ศูนย์ อำนาจบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาสามารถควบคุมศูนย์กลางที่นครศรีธรรมราชไว้ได้ เพื่อ ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจการค้า และเป็นฐานอำนาจทางการเมืองบนคาบสมุทรภาคใต้

พุทธศตวรรษที่ ๒๑ - ๒๒

ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๒ กรุงศรีอยุธยาอ่อนกำลัง เนื่องจากการต่อสู้สงคราม กับพม่า ประกอบกับมีแขกมลายูทางใต้เข้ามาก่อวุ่นวายน้ำเมืองท่าชายฝั่งทะเล เช่น พัทลุง ดังปรากฏในตำรากลปนาวัดในเมืองพัทลุง พ.ศ. ๒๒๑๓ หรือแม้แต่ตำนานพระบรมธาตุ

นครศรีธรรมราช ซึ่งกล่าวถึงการปล้นสะดมของแขกสลัดมาตั้งแต่ประมาณกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๐ - ๒๑ ครั้งแรกประมาณ พ.ศ. ๑๙๑๙ - ๒๐๓๙ และถี่มากขึ้นใน พ.ศ. ๒๑๔๑ ในรัชสมัย สมเด็จพระนเรศวรมหาราช แขกสลัดได้กวาดต้อนราษฎรไพร่ส่วยหลวงไปเป็นอันมาก ใน พ.ศ. ๒๑๔๔ คือครั้งที่พระรามราชทำนน้ำเป็นเจ้าเมืองได้ออกไปต่อสู้กับสลัด และใน พ.ศ. ๒๑๗๑ สลัดได้เผาวัดท่าโพธิ์เสียหายอย่างหนัก แต่นครศรีธรรมราชก็ยังดำรงความเป็นเมืองท่า ศูนย์กลางการค้าทางใต้ได้อยู่ได้ ประจวบกับเป็นเวลาที่พักค้าชาวตะวันตกเริ่มเข้ามาติดต่อค้าขาย ไม่ว่าจะเป็นโปรตุเกส ฮอลันดา อังกฤษ และสเปน ส่วนใหญ่มาติดต่อค้าขายเครื่องเทศและแร่ โดยเฉพาะพริกไทย รวมทั้งสินค้าอื่นอีกมาก โดยได้รับพระบรมราชานุญาตจากกรุงศรีอยุธยา ครั้นใน พ.ศ. ๒๑๕๕ สมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ ฮอลันดาสามารถทำการค้ากับนครศรีธรรมราช และเมืองท่าปัตตานีได้สำเร็จ และใน พ.ศ. ๒๑๖๔ กรุงศรีอยุธยาอนุญาตให้อังกฤษเข้ามา ตั้งห้างในนครศรีธรรมราชได้ ในปีถัดมา พ.ศ. ๒๑๖๕ ได้มีศูนย์กลางการค้าแห่งใหม่อีกแห่งหนึ่งที่สงขลา ทำให้เกิดปัญหาขัดแย้งทางการค้าตามมา ประกอบกับเกิดความระส่ำระสายใน ราชสำนักอยุธยา มีผลให้หัวเมืองที่อยู่ห่างไกลเริ่มปลีกตัวเป็นอิสระ

ใน พ.ศ. ๒๑๗๒ ชาวฮอลันดาที่ค้าขายในเมืองปัตตานีไม่พอใจกรุงศรีอยุธยา จึงยุยงให้ปัตตานีเป็นกบฏ และยกกองทหารเข้าตีหัวเมืองปัตตานีได้ เจ้าเมืองนครศรีธรรมราช ต้องทำการปราบปรามและติดพันอยู่กับการรบ เจ้าพระยากลาโหมสุรียวงศ์ ผู้สำเร็จราชการ แผ่นดินในรัชสมัยสมเด็จพระอาทิตย์วงศ์ภักษัตริย์ผู้ทรงพระเยาว์ (ซึ่งต่อมาได้ปราบดาภิเษกเป็น สมเด็จพระเจ้าปราสาททองโดยยึดอำนาจจากสมเด็จพระอาทิตย์วงศ์) มีความเห็นว่าออกญา เสนาภิมุข (ยามาดา นางามาซา) ขุนนางเชื้อสายญี่ปุ่นจะเข้ามาขัดขวางทางสู่อำนาจของตน จึงออกอุบายเพ็ดทูลให้สมเด็จพระอาทิตย์วงศ์เรียกตัวเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชมาเข้าเฝ้า ครั้น เจ้าพระยานครศรีธรรมราชไม่สามารถไปเข้าเฝ้าได้ เจ้าพระยากลาโหมสุรียวงศ์จึงทูลยุยงว่า เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชเป็นกบฏ ให้ส่งออกญาเสนาภิมุขไปเป็นเจ้าเมืองแทน โดยมีอาสา ญี่ปุ่นประมาณ ๖๐๐ คนเศษติดตามไปด้วย ออกญาเสนาภิมุขจึงได้กินเมืองนครศรีธรรมราช และได้ยกทัพไปปราบกบฏเมืองปัตตานีแต่ไม่สำเร็จต้องถอยทัพกลับเมืองนครศรีธรรมราช

การส่งขุนนางเชื้อสายญี่ปุ่นจากราชธานีออกมาเป็นเจ้าเมือง ก่อให้เกิดปัญหา ความขัดแย้งกับอำนาจเจ้าเมืองและกรมการเมืองเดิม จนเกิดการสู้รบระหว่างชาวเมือง นครศรีธรรมราชกับทหารญี่ปุ่น ผู้คนล้มตายและหลบหนีออกจากเมืองไปเป็นจำนวนมาก จน เกือบจะเป็นเมืองร้าง ออกญาเสนาภิมุขก็ถึงแก่กรรมเพราะยาพิษที่พระยามะริดแอบผสมลงใน ผ้าพันแผล ขณะทำการรักษาแผลที่น่องอันเกิดจากการรบปราบกบฏปัตตานี

หลังจากขับไล่ญี่ปุ่นออกไปแล้ว นครศรีธรรมราชจึงแข็งเมืองใน พ.ศ. ๒๑๗๕ ดังปรากฏข้อความตอนหนึ่งในจดหมายเหตุวันวลิตว่า

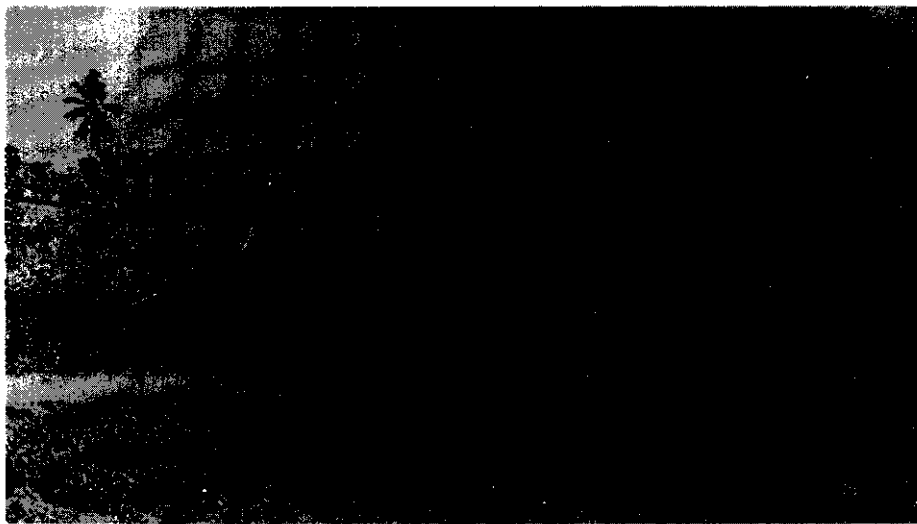
ฝ่ายชาวนครศรีธรรมราชเห็นว่าตนเองหลุดพ้นจากชาวญี่ปุ่นแล้ว ก็ต้องการ สลัดออกจากปกครองของสยาม จึงลุกฮือขึ้นเป็นกบฏและปฏิเสธไม่ยอมเคารพนับถือ พระเจ้าแผ่นดินโดยฐานะภักษัตริย์และเจ้านายที่ถูกต้องตามกฎหมาย

กรุงศรีอยุธยาจึงส่งกำลังทหาร ๑๐,๐๐๐ คน พร้อมด้วยแม่ทัพสามคน รวมทั้ง เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชคนใหม่เข้าโจมตีเมืองนครศรีธรรมราชและจับตัวพวกกบฏได้ ส่ง

นักโทษคนสำคัญ ๑๗ คน ไปยังกรุงศรีอยุธยา

ใน พ.ศ. ๒๑๗๗ ปีตตานีแข็งเมืองอีกครั้ง กรุงศรีอยุธยาให้นครศรีธรรมราชส่งกองทัพขนาดใหญ่มีกำลังทหาร ๓๐,๐๐๐ คนลงมาปราบ โดยเคลื่อนทัพผ่านทางเมืองสงขลา แต่การปราบปรามครั้งนั้นล้มเหลว เพราะเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชไม่เต็มใจจะทำศึก โดยอ้างว่าขาดเสบียงอาหาร และเข้าสู่ฤดูฝน

ในขณะที่นครศรีธรรมราชอ่อนแอนี้ เมืองสงขลากลับมีอิทธิพลมากขึ้น ใน พ.ศ. ๒๑๘๕ สงขลาเป็นกบฏต่อกรุงศรีอยุธยา แม้ว่าจะปราบปรามลงได้ แต่สงขลา ก็ก่อกบฏอีกครั้งใน พ.ศ. ๒๑๙๒ โดยบุกเข้ายึดเมืองนครศรีธรรมราชไว้เป็นการชั่วคราว และตั้งเอาปีตตานี พัทลุง และไทรบุรีเข้าเป็นพันธมิตร สมเด็จพระเจ้าปราสาททองจึงส่งกองทัพมาปราบอีก แต่ก็พ่ายแพ้เพราะแม่ทัพที่เคยรบชนะแต่ครั้งก่อนด้วยกำลังเรือนั้นหนีทัพเสียก่อน

กำแพงเมืองเก่า

พุทธศตวรรษที่ ๒๓

ความล้มเหลวในการปราบปรามหัวเมืองทางใต้ ทำให้สมเด็จพระนารายณ์มหาราชซึ่งทรงขึ้นครองราชสมบัติต่อมาระหว่าง พ.ศ. ๒๑๙๙ - ๒๒๓๑ ต้องดำเนินกุลโอบายใหม่ โดยการส่งพระยารามเดโชทหารเอกเชื้อสายแขกอาหรับนับถือศาสนาอิสลามลงมาเป็นเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช เพื่อฟื้นฟูเมืองนครศรีธรรมราชให้เป็นศูนย์กลางอำนาจของอยุธยาในแหลมมลายู โดดเดี่ยวและปิดล้อมเมืองสงขลา ส่งผลให้การค้าของสงขลาซบเซา และสามารถกีดกันอำนาจของอังกฤษออกไปจากสงขลาได้ในที่สุด แม้ว่าอังกฤษจะช่วยสนับสนุนในการเตรียมป้องกันตัวเอง สงขลา ก็ถูกกองทัพของกรุงศรีอยุธยาจากนครศรีธรรมราชตีแตกยับเยินใน พ.ศ. ๒๒๒๓ กลับมาอยู่ใต้การปกครองของเมืองนครศรีธรรมราชตามเดิม

ในสมัยที่พระยารามเดโชเป็นเจ้าเมือง ได้ปกครองนครศรีธรรมราชด้วยดี ตลอดรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ด้วยเหตุที่มีสัมพันธ์ไมตรีอันดีกับฝรั่งเศส จึงทรงมีพระบรมราชโองการให้ มร.เดอ ลามาร์ เข้ามาทำแผนที่เมืองนครศรีธรรมราชใน พ.ศ. ๒๒๓๐ เพื่อเตรียมการปรับปรุงเป็นฐานที่มั่นกำลังทหาร ป้องกันการกบฏของเจ้าประเทศราชที่เป็นแขกมลายูทางใต้ บันทึกของ มร.เดอ ลามาร์ กล่าวว่ามีการสร้างป้อมหนึ่งตามแนวกำแพง เมื่อแล้วเสร็จก็เดินทางกลับอยุธยา รวมใช้เวลาสร้างสามเดือน

ความสับสนวุ่นวายในปลายรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเกี่ยวกับสัมพันธภาพกับฝรั่งเศส ทำให้สมเด็จพระเพทราชาสถาปนาพระองค์เองขึ้นเป็นกษัตริย์ต่อจากสมเด็จพระนารายณ์มหาราชใน พ.ศ. ๒๒๓๑ ทรงจัดการขับไล่ฝรั่งเศสออกไปแล้วจึงจัดการกับหัวเมืองที่ขัดขึ้นพระราชอำนาจ อันได้แก่เมืองนครราชสีมาและเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งมีได้มาเข้าร่วมพระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาแสดงความจงรักภักดีใน พ.ศ. ๒๒๓๕ จึงยกกองทัพทั้งทางบกและทางเรือไปตีเมืองนครศรีธรรมราชโดยมีพระยาสุรสงครามเป็นทัพหลวงและพระยาราชวังสันเป็นทัพหน้า พระยารามเดโชเห็นว่าจะสู้ต่อไปไม่ไหว จึงมีหนังสือลับขอให้พระยาราชวังสันซึ่งเป็นเพื่อนและเป็นมุสลิมด้วยกันช่วยจัดเรือให้พระยารามเดโชหนีไปได้ ในที่สุดกองทัพอยุธยาสามารถบุกเข้าตีเมืองนครศรีธรรมราชได้ พระยาราชวังสันต้องโทษประหารชีวิตภายหลังเสร็จศึก

ความเสียหายของเมืองนครศรีธรรมราชในครั้งนี้ ทำให้อำนาจของเมืองนครศรีธรรมราชอ่อนแอลงอย่างมาก และเพื่อควบคุมอำนาจของเมืองนครศรีธรรมราช สมเด็จพระเพทราชาทรงนำวิธีการก่อกวนวักกลับเข้ามาใช้อีกครั้ง คือให้อำนาจพระสงฆ์ในการควบคุมชุมชน

การก่อกวนเป็นวิธีการใช้พระพุทศศาสนาเป็นเครื่องมือในการปกครองวิธีหนึ่ง ซึ่งสะท้อนภาพสังคมของเมืองนครศรีธรรมราชได้ จากตำนานพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช และจารึกที่พบบนปถวิยอดพระบรมธาตุเจดีย์ (จารึกบนแผ่นทองหุ้มปถวิยอดพระบรมธาตุเจดีย์ที่ปรากฏศักราชพบทั้งหมด ๑๙ ชิ้น เรียงลำดับศักราชคือสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ ๒ ชิ้น สมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ๒ ชิ้น สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ๓ ชิ้น สมเด็จพระเพทราชา ๓ ชิ้น สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ๒ ชิ้น สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ๑ ชิ้น และพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ๑ ชิ้น) นอกจากจะแสดงถึงศรัทธาในพระพุทศศาสนาแล้วยังแฝงไว้ซึ่งบทบาทศาสน์รวมกลางใจชาวนครศรีธรรมราช วิธีการนี้ได้นำมาใช้ในการเมืองตั้งแต่กลางพุทธศตวรรษที่ ๒๒ ทำให้ดำรงความเป็นเมืองขึ้นต่อกรุงศรีอยุธยาได้จนสิ้นสุดลงในปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๓ ก่อนที่เมืองนครศรีธรรมราชจะถือโอกาสแยกตัวเป็นชุมชนอิสระอีกครั้ง หลังจากกรุงศรีอยุธยาอ่อนแอลงจนเสียแก่พม่าใน พ.ศ. ๒๓๑๐

พุทธศตวรรษที่ ๒๔

ช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๔ เป็นช่วงเวลาที่เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในราชธานีเป็นอย่างมาก และมีผลกระทบต่อการเมืองการปกครองภายในเมืองนครศรีธรรมราชตามไปด้วย กล่าวคือ หลังจากกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่า หลวงสิทธินายเวรผู้เป็นปลัดเมืองนครศรีธรรมราช (มักเรียกกันว่า พระปลัดหนู) ได้รวบรวมผู้คนตั้งตนเป็นอิสระ เรียกว่า ชุมชุมเจ้านคร

หลังจากกู้อิสรภาพกรุงศรีอยุธยาจากพม่าได้แล้ว สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงตั้งกรุงธนบุรีเป็นราชธานี แล้วปราบชุมนุมต่างๆ ครั้นใน พ.ศ. ๒๓๑๒ โปรดให้เจ้าพระยาจักรี(หมุด) พระยาอภัยรณฤทธิ์ พระยาอมราช และพระยาเพชรบุรี ยกทัพบุกเป็นทัพหน้าไปปราบชุมนุมเจ้านครแต่ทำการไม่สำเร็จเพราะขัดแย้งกัน สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจึงเสด็จยกทัพเรือไปตีเมืองนครศรีธรรมราชด้วยพระองค์เองอีกทางหนึ่ง เมื่อกองทัพ

เมืองหลวงเข้าตีค่ายท่าหมากรก ที่คลองปากนคร และที่คลองศาลาสี่หน้า (บ้านปากพญา) แดก
เจ้านครศรีธรรมราชจึงทิ้งเมืองอพยพครอบครัวลงไปใน เมืองสงขลา ให้หลวงสงขลา (วิเถียน)
พาไปพักพิงอยู่ที่เมืองเทพา เมืองปัตตานี สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชโปรดให้เจ้าพระยา
จักรีและพระยาพิชัยราชา ยกกองทัพเรือติดตามไปปัตตานี มีหนังสือขอให้ยอมส่งตัว
เจ้านครศรีธรรมราชคืน เจ้าเมืองปัตตานียอมส่งตัวเจ้านครศรีธรรมราช(หนู) มาถวายสมเด็จพระ
เจ้าตากสินมหาราชโดยดี ครั้นได้เมืองนครศรีธรรมราชเรียบร้อยแล้ว ทรงแต่งตั้งพระเจ้า
หลานเธอ เจ้าอนุสรณ์วงศ์ครองเมืองนครศรีธรรมราชตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๑๒ จนถึงแก่พิราลัยใน
พ.ศ. ๒๓๑๙ แล้วทรงแต่งตั้งเจ้านครศรีธรรมราช (หนู) ให้กลับไปปกครองเมืองนครศรีธรรมราช
อีกครั้งโดยพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นพระเจ้านครศรีธรรมราช เจ้าชั้นทูลสีมา ให้มีเกียรติ
เสมอเจ้าประเทศราชมีอำนาจแต่งตั้งขุนนางตามระบบจตุสดมภ์ได้เช่นเดียวกับราชธานี

ครั้นเมื่อผลิตแผ่นดินกรุงธนบุรีใน พ.ศ. ๒๓๒๕ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า
จุฬาโลกมหาราชเสด็จขึ้นครองราชย์และสถาปนากรุงเทพฯเป็นราชธานี หลังจากสร้างปราสาท
ราชวังและจัดระเบียบภายในพระนครเรียบร้อยแล้ว ก็เริ่มปรับเปลี่ยนฐานอำนาจทางการเมือง
และการปกครองของเมืองนครศรีธรรมราช ดังนี้

๑. โปรดเกล้าฯให้พระเจ้านครศรีธรรมราช(หนู) พ้นจากตำแหน่ง และเชิญ
เข้ามารับราชการในกรุงเทพฯ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๗ ด้วยเหตุผลทางการเมือง

๒. ลดอำนาจและฐานะทางการเมืองของนครศรีธรรมราชในการปกครอง
หัวเมืองปักษ์ใต้ด้วยการ

๒.๑ ลดฐานะตำแหน่งพระเจ้านครศรีธรรมราช ซึ่งมีเกียรติเสมอ
เจ้าประเทศราชลงเป็นเจ้าพระยานครศรีธรรมราช

๒.๒ ลดฐานะเมืองนครศรีธรรมราชจากเมืองประเทศราช ลงมาเป็น
หัวเมืองชั้นเอกเช่นเดียวกับเมืองพิษณุโลก

๒.๓ ลดฐานะเสนาบดีจตุสดมภ์เมืองนครศรีธรรมราชซึ่งจัดตั้งในสมัย
ธนบุรี ให้เป็นเพียงกรมการเมือง

๒.๔ ให้แยกหัวเมืองซึ่งเคยอยู่ใต้การปกครองของนครศรีธรรมราช ได้แก่
เมืองสงขลา ปัตตานี ไทรบุรี ตรังกานู และกลันตัน ไปขึ้นต่อกรุงเทพฯใน พ.ศ. ๒๓๓๕

๓. แต่งตั้งเจ้าพัฒนา(หรือพัฒน์)ปลัดเมืองนครศรีธรรมราชขึ้นเป็นเจ้าเมืองแทน
โดยได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น เจ้าพระยาศรีโคตรราช ขาดิเดโชไชย มโหสิริยาบดี อภัย
พิริยะ ปรากรมพาหุ พระยาศรีธรรมราช หรือเรียกกันสั้น ๆ ว่า เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (พัฒน์)

เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเสด็จขึ้นครองราชย์ เจ้าพระยา
นครศรีธรรมราช(พัฒน์)ได้กราบบังคมทูลขอลาออกจากตำแหน่ง เพราะสังขารร่วงโรยและ
มีปัญหาสุขภาพ จึงทรงแต่งตั้งพระบริรักษ์ภูเบศร์(น้อย)ผู้ช่วยราชการเมืองนครศรีธรรมราชเป็น
เจ้าเมืองแทนใน พ.ศ. ๒๓๕๔ โดยได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นพระยานครศรีธรรมราช
(น้อย) มีนามในตราตั้งว่า พระยาศรีธรรมโคตรราช ขาดิเดโชไชย มโหสิริยาบดี อภัยพิริย
ปรากรมพาหุ พระยานครศรีธรรมราช ต่อมาในรัชกาลที่ ๓ ได้เป็นเจ้าพระยานครศรีธรรมราช
ซึ่งคนทั่วไปนิยมเรียกเจ้าพระยานครน้อย

ความกล้าหาญเฉลียวฉลาดและรอบรู้ของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) และความสัมพันธ์อันดีกับราชสำนักในกรุงเทพฯ ได้ทำให้ฐานะของเมืองนครศรีธรรมราชดีขึ้นไปด้วย แม้ว่าโดยทางนิตินัย เมืองนครศรีธรรมราชไม่ได้มีอำนาจมากเหมือนกับในสมัยธนบุรี แต่โดยทางพฤตินัยมีอำนาจและบทบาทยิ่งกว่าสมัยใด สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงกล่าวยกย่องเจ้าพระยา (น้อย) ว่า

...เป็นผู้มีอำนาจมากกว่าเจ้าพระยาทุกปาง ได้บังคับบัญชาตลอดขึ้นมาถึงเมืองไชยาช้างเผือกตะวันตกก็มีอำนาจแผ่เอื้อมไปจนถึงกลาง นำทัพศึกที่เป็นเรื่องสำคัญก็คือตีเมืองไทร มีอำนาจในเมืองแขกมาก นับถือเป็นพระเจ้าแผ่นดินรอง เป็นผู้ได้รับอำนาจทำหนังสือสัญญาภาษาอังกฤษเจ้าของพระชรรค์เนาโทะ พระแท่นถม พระราชยานถม พระแสงง้าว พระแสงทวนถม แลอื่น ๆ...

เจ้าพระยา (น้อย) ได้สร้างความสำคัญให้แก่เมืองนครศรีธรรมราชเป็นอันมาก งานสำคัญของท่านมีทั้งด้านการปกครอง การช่าง การรบ และการทูต กล่าวคือในด้านการปกครอง ได้ปกครองบ้านเมืองด้วยธรรมาภิบาล บ้านเมืองสงบเรียบร้อยน่าสรรเสริญ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงกล่าวถึงไว้ในหนังสือ สารานุกรม ภาคที่ ๖ ว่า เจ้าพระยา (น้อย เป็นโอรสลับของพระเจ้ากรุงธนบุรี) ปกครองบ้านเมืองเข้มแข็งกว่าเจ้าเมืองแต่ก่อน ในด้านการช่างได้ต่อเรือรบและเรือกำปั่นแปลงแก้กองทัพไทยสมัยรัชกาลที่ ๒ จำนวน ๓๐ ลำ ได้ส่งเสริมงานช่างศิลปหัตถกรรม เครื่องถม และฝ้ายกเมืองนครจนเป็นที่รู้จักกว้างขวาง ด้านการรบได้ทำศึกสงครามเพื่อปราบปรามกบฏเมืองไทรบุรีซึ่งทำให้ไทรบุรียังคงขึ้นอยู่กับไทย และทำให้ทางอังกฤษยอมรับว่าไทรบุรีเป็นประเทศราชของไทย และด้านการทูตได้ทำหน้าที่เจรจาความเมืองขึ้นต้นเพื่อเจริญสัมพันธไมตรีกับตัวแทนรัฐบาลอังกฤษ(จอห์น ครอบเฟิร์ตและเฮนรี เบอร์นี) หลายครั้ง ก่อนที่จะเดินทางไปเข้าเฝ้าที่กรุงเทพฯ ลักษณะเด่นเช่นนี้เองจึงทำให้ราชธานีให้อำนาจและความไว้วางใจแก่เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชมากกว่ายุคสมัยใด

เมื่อเจ้าพระยา (น้อย) ถึงแก่อสัญกรรมใน พ.ศ. ๒๓๘๒ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแต่งตั้งพระเสน่หามนตรี (น้อยกลาง) ผู้ช่วยว่าราชการเมืองนครศรีธรรมราชซึ่งเป็นบุตรคนที่ ๔ ของเจ้าพระยา (น้อย) กับท่านผู้หญิงอินเป็นเจ้าเมือง ปรากฏนามในตราตั้งว่า พระยา (น้อย) แต่คนทั่วไปมักเรียกว่า พระยา (น้อย) กลาง ภายหลังได้รับการสถาปนาเป็นเจ้าพระยา (น้อย) ใน พ.ศ. ๒๓๙๕ และถึงแก่อสัญกรรมใน พ.ศ. ๒๔๑๐

ภายหลังอสัญกรรมของเจ้าพระยา (น้อย) ทางกรุงเทพฯ ประสงค์จะโอนอำนาจเจ้าเมืองมาไว้ที่ส่วนกลางให้มากขึ้น จึงเข้าไปเกี่ยวข้องในการแก้ปัญหาเมืองไทรบุรีโดยตรงเสียเองแทนที่จะยินยอมให้นครศรีธรรมราชเป็นตัวแทนราชธานีในการดูแลรักษาราชอาณาจักรทางใต้ดังเช่นในสมัยเจ้าพระยา (น้อย) และยกเมืองสตูลซึ่งเดิมขึ้นกับเมืองนครศรีธรรมราชไปขึ้นกับเมืองสงขลา ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากปัญหาความขัดแย้งเกี่ยวกับอาณาเขตระหว่างไทยกับบริษัทอังกฤษทางหัวเมืองมลายู สามารถตกลงกันได้เรียบร้อยเป็นผลให้กรุงเทพฯ สามารถแก้ปัญหาเมืองไทรบุรีลงได้สำเร็จ

นอกจากนี้ ทางกรุงเทพฯสามารถต่อเรือใหญ่กว่าเรือกำปั่นที่เจ้าพระยา นครศรีธรรมราช(น้อย)สร้าง จึงสามารถเดินทางไปมาติดต่อกันได้สะดวกกว่าเดิม ทำให้เมือง นครศรีธรรมราชใกล้หูใกล้ตากรุงเทพฯมากขึ้น จนพอจะทำให้เชื่อได้ว่าไม่เป็นอันตรายต่อ เสถียรภาพของราชธานี บทบาทของเมืองนครศรีธรรมราชจึงลดลงไปเหลือเพียงเป็นเมืองเอก เมืองหนึ่ง มีหน้าที่แต่เพียงกำกับหัวเมืองปักษ์ใต้อื่นๆ ตามคำสั่งของทางราชธานีเท่านั้น ส่วน บทบาทของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช(น้อยกลาง)ได้ปฏิบัติราชการด้วยดี พระบาทสมเด็จพระ จอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้สถาปนาเป็นเจ้าพระยานครศรีธรรมราช ใน พ.ศ. ๒๓๙๕

สิ้นสมัยเจ้าพระยานครศรีธรรมราช(น้อยกลาง) ใน พ.ศ. ๒๔๑๐ บุตรคนโตคือ พระเสน่หามนตรี (หนูพร้อม) ก็เข้าดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองเป็นเจ้าพระยานครศรีธรรมราชสืบแทน ปราบกฏนามภายหลังว่า เจ้าพระยาสุธรรมมนตรี คนทั่วไปรู้จักในอีกนามหนึ่งว่า เจ้าพระยา ชนทวน ในเวลานั้นแม้ว่าจะไม่มีศึกพม่าหรือญวนแล้วก็ตาม แต่ไทยกลับต้องเผชิญหน้ากับฝรั่ง ซาติตะวันตกที่เข้ามาล่าอาณานิคมในแถบเอเชียอาคเนย์คือฝรั่งเศสและอังกฤษ การจะดำเนิน นโยบายปิดประเทศแบบเดิมซึ่งใช้มาตั้งแต่ครั้งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น มีอาจ จะทำให้ปลอดภัยจากการคุกคามของมหาอำนาจตะวันตกได้ แม้เราจะยอมผ่อนปรนตาม เงื่อนไขของฝรั่งทั้งสองชาติไปบ้างแล้วก็ตาม ดังนั้นหนทางที่จะรอดพ้นจากการสูญเสียเอกราช ทางหนึ่ง ก็คือการจัดระบบการปกครองหัวเมืองเสียใหม่ให้รัดกุมและมีเอกภาพกว่าที่เป็นอยู่ ต้องพยายามสร้างเสริมกำลังและปิดช่องว่างอันเกิดจากการปกครองเสียโดยเร็ว โดยเฉพาะ หัวเมืองปักษ์ใต้ ซึ่งนับเป็นจุดต่อแหลมต่ออันตรายเป็นอย่างยิ่ง สมควรที่จะได้จัดการปกครอง หัวเมืองให้เรียบร้อยโดยเร็ว

ใน พ.ศ. ๒๔๑๘ เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (หนูพร้อม) ถูกเรียกตัวเข้าไปอยู่ใน กรุงเทพฯ เนื่องจากบกพร่องในหน้าที่ราชการให้ทรงตำหนิติเตียนได้ เช่น ไม่ได้ไปรับเสด็จ เมื่อครั้งเสด็จพระราชดำเนินเมืองไทรบุรี ใน พ.ศ. ๒๔๑๔ ทั้งที่เมืองนครศรีธรรมราชบังคับบัญชา เมืองไทรบุรีอยู่ และในปีนั้นเองได้โปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนบรรดาศักดิ์พระยาไทรบุรีขึ้นเป็นเจ้าพระยา แล้วให้เมืองไทรบุรีขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ และถูกขุนพิบาลกล่าวฟ้องร้องโทษใน พ.ศ. ๒๔๑๙ จนกรมพระกลาโหมต้องตั้งตุลาการเพื่อชำระความตัดสิน

เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (หนูพร้อม) ถูกเรียกตัวเข้าไปรับราชการอยู่ใน กรุงเทพฯ เกือบ ๒๐ ปี จึงได้กลับมารับราชการที่เมืองนครศรีธรรมราชอีกครั้งหนึ่ง ใน พ.ศ. ๒๔๓๗ อันเป็นระยะเวลาที่ราชธานีกำลังดำเนินการปฏิรูปการปกครองบ้านเมืองแบบสมัยใหม่ที่เรียกว่า ระบบเทศาภิบาล อันส่งผลให้อำนาจและบทบาทของเมืองนครศรีธรรมราชที่เคยเป็นหัวเมือง ชั้นเอกและมีความสำคัญที่สุดของปักษ์ใต้ลดลง กลายมาเป็นเมืองหนึ่งในมณฑลนครศรีธรรมราช อยู่ในบังคับบัญชาของข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลนครศรีธรรมราช

ยุคมณฑลเทศาภิบาล

มณฑลเทศาภิบาลเป็นรูปแบบการปกครองรูปแบบหนึ่ง ซึ่งเกิดจากการรวม หัวเมืองเข้ามาอยู่ภายใต้การกำกับดูแลและบังคับบัญชาของ ข้าหลวงเทศาภิบาล แทนการมี เจ้าเมืองดั้งเดิม ข้าหลวงเทศาภิบาลมีฐานะเป็นข้าราชการต่างพระเนตรพระกรรณของพระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวซึ่งทรงมอบความไว้วางพระราชหฤทัยคัดเลือกจากขุนนางชั้นผู้ใหญ่ที่มีความรู้

ความสามารถสูงออกไปปฏิบัติราชการ นอกจากข้าหลวงเทศาภิบาลแล้ว ยังมีข้าราชการชั้นรองอีกจำนวนหนึ่งรวมเรียกว่า กองมณฑล ทำหน้าที่ช่วยเหลือการปฏิบัติราชการในแผนการต่างๆ ภายในมณฑลตามสมควรแก่ปริมาณงาน นับเป็นการปฏิรูปการปกครองหัวเมืองครั้งใหญ่ของไทยภายหลังการปฏิรูปการปกครองในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเป็นต้นมา

เมื่อก่อนการปฏิรูปการปกครองนั้น หัวเมืองทางปักชัใต้ที่มีความสำคัญมาก คือเมืองนครศรีธรรมราชและเมืองสงขลา เพราะเมืองทั้งสองทำหน้าที่ควบคุมบังคับบัญชาหัวเมืองประเทศราชมลายูด้วย โดยเฉพาะในสมัยที่เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) เป็นเจ้าเมืองนั้น เมืองนครศรีธรรมราชมีอำนาจมากที่สุด ในปักชัใต้ เพราะเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) เป็นคนเข้มแข็งเอาการเอางานและมีความมุ่งมั่นที่จะควบคุมหัวเมืองประเทศราช

มลายูให้จงรักภักดีต่อไทย แต่หลังจากเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ถึงแก่อสัญกรรมแล้ว เจ้าเมืองทั้งที่นครศรีธรรมราชและสงขลาอ่อนแอลง การควบคุมหัวเมืองประเทศราชมลายูจึงไม่เข้มแข็งเท่าที่ควร เป็นโอกาสให้อังกฤษซึ่งมีเมืองขึ้นประชิดพรมแดนไทยอยู่ทางปักชัใต้ดำเนินการแทรกแซงเข้ามาทีละน้อยๆ โดยเฉพาะทางด้านไทรบุรีอันเป็นที่อุดมสมบูรณ์ เป็นเหตุให้ไทยกับอังกฤษมีกรณีพิพาทกันในเรื่องหัวเมืองมลายูหลายครั้ง แต่ที่รุนแรงมากคือกรณีอังกฤษใช้เรือรบระดมยิงเมืองตรังกานูเมื่อวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๐๕ และกรณีอังกฤษกับพวกเป็นกบฏในรัฐปาหังเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๗ ซึ่งอังกฤษกล่าวหาว่าก่อกวนดินแดนตรังกานูรู้เห็นเป็นใจด้วยให้ไทยเอาเป็นธุระ และอังกฤษได้ติดตามพวกกบฏเข้ามาในเขตแดนของไทย แต่เหตุการณ์ต่างๆ สงบลงได้เพราะกระทรวงการต่างประเทศของอังกฤษมีนโยบายที่ต้องการเป็นมิตรกับไทย จึงไม่ละเมิดสิทธิของไทยในรัฐมลายู แม้กระนั้นก็ตามไทยก็ได้ตระหนักดีว่าสิทธิของไทยเหนือรัฐมลายูยังไม่มีหลักประกันที่แน่นอน

ด้วยเหตุนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงใช้นโยบายประนีประนอมและทรงเอาใจหัวเมืองประเทศราชมลายู จะเห็นได้ว่าพระองค์ได้เสด็จประพาสหัวเมืองประเทศราชมลายูหลายครั้ง ทรงยกฐานะผู้ครองรัฐไทรบุรีขึ้นเป็นเจ้าพระยาและให้ขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ แทนที่จะขึ้นกับนครศรีธรรมราชดังเดิม ทั้งนี้ทรงมีพระราชประสงค์เพียงแต่จะให้หัวเมืองมลายูเป็นพระราชอาณาเขตชั้นนอกติดกับฝรั่ง เพราะถ้าหากอังกฤษเข้ามาควบคุมหัวเมืองมลายูอันเป็นประเทศราชของไทยแล้ว จะทำให้อังกฤษมีพรมแดนติดกับดินแดนของไทยแท้ๆ ซึ่งจะเป็นอันตรายมากขึ้นอีก ด้วยเหตุนี้จึงทรงพระราชดำริว่า ราชการในหัวเมืองปักชัใต้นั้นจะปล่อยไว้เข้าไม่ได้ จึงโปรดเกล้าฯ ให้ยกหัวเมืองปักชัใต้ทั้งหมดที่เคยขึ้นสังกัดกระทรวงกลาโหม มาอยู่ในบังคับบัญชาของกระทรวงมหาดไทย และมีพระราชดำรัสสั่งให้

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เมื่อครั้งทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย จัดการแก้ไขการปกครองหัวเมืองปักษ์ใต้โดยริบส่วน เพื่อจะได้มีความเจริญก้าวหน้าเช่นเดียวกับหัวเมืองชั้นใน

ครั้นถึง พ.ศ. ๒๔๓๙ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้มีหนังสือกราบบังคมทูลเกี่ยวกับนโยบายที่จะจัดการปกครองหัวเมืองปักษ์ใต้ว่า ถ้าจะให้ดีที่สุดแล้วต้องมีข้าหลวงใหญ่ซึ่งมีบรรดาศักดิ์สูง มีความสามารถในทางการปกครองและเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยให้อ่านาจนมาก ๆ เป็นผู้อำนวยการตั้งอยู่ ณ เมืองนครศรีธรรมราชคนหนึ่ง และให้มีข้าหลวงรองตั้งอยู่ที่เมืองสงขลาคนหนึ่ง เมืองชุมพรคนหนึ่ง เมืองภูเก็ตคนหนึ่ง จัดการทะนุบำรุงทั้งหน้านอกและหน้าในไปด้วยกัน แต่่นโยบายที่จะจัดการปกครองหัวเมืองปักษ์ใต้ เช่นว่ามานี้ ไปติดขัดอยู่ที่ตัวข้าหลวงใหญ่ซึ่งต้องประจำที่เมืองนครศรีธรรมราช เพราะไม่มีผู้ใดมีวุฒิและความสามารถเพียงพอ ถ้าไม่เลือกคนสำคัญจริง ๆ ไปเป็นข้าหลวง การที่จะจัดก็คงไม่สำเร็จตลอดไปได้

เมื่อมีอุปสรรคอยู่ที่ตัวบุคคลเช่นนี้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ จึงได้กราบบังคมทูลเสนอแนะนโยบายวิธีที่ ๒ คือ ให้มีข้าหลวงกลาง ๓ คน เป็นข้าหลวงฝ่ายตะวันตกบังคับบัญชาหัวเมืองตลอดหน้านอกตั้งอยู่ที่ภูเก็ตคนหนึ่ง ให้มีข้าหลวงตั้งอยู่ที่หัวเมืองสงขลาบังคับบัญชาตั้งแต่เมืองนครศรีธรรมราชลงไปจนถึงหัวเมืองแขกคนหนึ่ง และมีข้าหลวงตั้งอยู่ที่ชุมพรหรือหลังสวนอีกคนหนึ่ง บังคับบัญชาตั้งแต่เมืองกำเนิดนพคุณลงไปจนถึงกาญจนดิษฐ์ ให้ข้าหลวงทั้ง ๓ คนนี้ พังคำสั่งจากกรุงเทพฯ เสมือนกระทรวงมหาดไทย เป็นผู้อำนวยการแทนข้าหลวงใหญ่ซึ่งควรจะมีในเมืองนครศรีธรรมราช การจัดการปกครองหัวเมืองปักษ์ใต้ตามวิธีที่ ๒ นี้จะจัดการให้เจริญได้ช้ากว่าวิธีที่ ๑ ซึ่งให้มีข้าหลวงอยู่ ณ เมืองนครศรีธรรมราช แต่เมื่อหาบุคคลมาเป็นข้าหลวงใหญ่ที่นครศรีธรรมราชไม่ได้ จึงจำเป็นต้องใช้ตามวิธีที่ ๒ คือรวมนครศรีธรรมราชกับสงขลาอยู่ในมณฑลเดียวกัน ให้พระยาสุโขทัยวินิต เมื่อครั้งเป็นพระวิจิตรวรสาส์นเป็นข้าหลวงเทศาภิบาล เพราะเคยไปตรวจราชการและรู้ธรรมเนียมการปกครองของหัวเมืองต่างๆ ที่จะขึ้นกับมณฑลที่จะตั้งอยู่แล้ว

ด้วยเหตุนี้จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งมณฑลภูเก็ตขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๓๘ โดยแก้ไขระเบียบมณฑลแบบเก่าให้เป็นมณฑลเทศาภิบาล มีพระยาทิพโกษา (โต โชติกเสถียร) เป็นข้าหลวงเทศาภิบาล และในปี พ.ศ. ๒๔๓๙ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งมณฑลนครศรีธรรมราชและมณฑลชุมพรขึ้น โดยมีพระยาสุโขทัยวินิต และพระยาสุจริตมทิสรักชาติ (คอซิมก้อง ณ ระนอง) เป็นข้าหลวงเทศาภิบาลตามลำดับ การจัดการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลในหัวเมืองปักษ์ใต้จึงเริ่มมาตั้งแต่บัดนั้น

การจัดการปกครองเมืองนครศรีธรรมราชเข้าสู่ระเบียบแบบแผนสมัยใหม่ มิได้มีเฉพาะด้านการปกครองเท่านั้น พระยาสุโขทัยวินิต ได้นำระเบียบแบบแผนสมัยใหม่ ซึ่งอาจจะเรียกได้ว่าเป็นนโยบายการปฏิรูปการปกครองแผ่นดินมาปรับปรุงแก้ไขเมืองนครศรีธรรมราชในด้านต่างๆ เช่น ด้านการศาล ได้จัดระบบศาลยุติธรรมตามระเบียบใหม่ที่กำหนดไว้ในพระธรรมนูญศาลหัวเมือง ร.ศ. ๑๑๔ ต่อมาได้จัดตั้งศาลมณฑลขึ้นที่เมืองสงขลาและนครศรีธรรมราช ได้ตั้งศาลเมืองและศาลแขวงครบทุกอำเภอ ทั้งยังได้ให้อำนาจแก่กรมการ

อำเภอและกำนัน รับผิดชอบในการพิจารณาคดีตามสมควรแก่ตำแหน่งหน้าที่ ทำให้การพิจารณาคดีในเมืองนครศรีธรรมราช สะดวก รวดเร็ว และราษฎรได้รับความเป็นธรรมขึ้นกว่าสมัยก่อนมาก

ทางด้านการภาษีอากร ในปี พ.ศ. ๒๔๔๐ ได้ยกเลิกระบบการเก็บภาษีแบบเก่าที่ให้เจ้าภาษีนายอากรเป็นผู้ผูกขาดการเก็บภาษีมาเป็นแบบใหม่ โดยให้เทศบาลเป็นผู้จัดเก็บเอง ซึ่งทำให้เงินผลประโยชน์ของแผ่นดินเพิ่มขึ้นมาก สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงกล่าวไว้ว่า

...เมื่อเจ้าพระยายมราชเป็นพระยาสุขุมนัยวินิต ข้าหลวงเทศาภิบาล ก็สามารถจัดเก็บภาษีอากรถ้วนถี่ได้เงินหลวงในมณฑลนครศรีธรรมราชเพิ่มขึ้นกว่าที่ต้องจ่ายใช้ในการตั้งมณฑลมาก กระทรวงพระคลังจึงเพิ่มรายจ่ายให้ท่านทำการโยธาต่างๆ และยอมให้สร้างเรือกำปั่นไฟขึ้น นครศรีธรรมราช ขึ้นลำหนึ่งสำหรับตัวท่านไปเที่ยวตรวจราชการในมณฑล ได้ใช้สำหรับขนเงินแผ่นดินเข้ากรุงเทพฯ และรับเสนาบดีไปตรวจราชการมณฑลชายทะเลด้วย...

ทางด้านการศึกษา ปรากฏว่าการจัดการศึกษาในเมืองนครศรีธรรมราช มีความเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว ราษฎรให้ความสนใจเข้ามาศึกษาเล่าเรียนมากกว่าหัวเมืองใดๆ ในมณฑลนี้ นอกจากการจัดตั้งโรงเรียนตามวัดต่างๆ แล้ว ยังได้จัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูขึ้นที่วัดท่าโพธิ์เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๔๘ ใช้ชื่อว่า โรงเรียนฝึกหัดครูเมืองนครศรีธรรมราช เพื่อผลิตครูออกไปสอนตามโรงเรียนต่างๆ ในเมืองนครศรีธรรมราชและหัวเมืองอื่นๆ ในมณฑลนี้ สมดังที่พระยาสุขุมนัยวินิตได้กล่าวคำปวารณาไว้ต่อหน้าที่ประชุมพระสงฆ์และข้าราชการเมืองนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ ๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๔๒ ความว่า

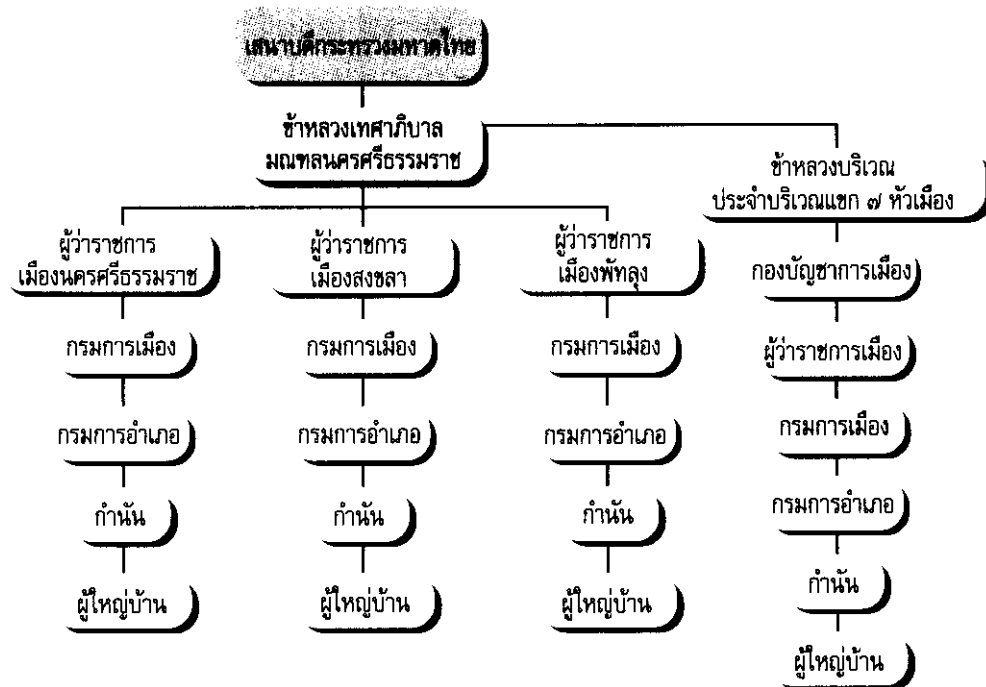
ข้าพเจ้าเป็นหัวหน้าข้าราชการตั้งแต่ข้าหลวงผู้ช่วย เจ้าเมือง กรมการ ไปตลอดถึงราษฎรสามัญในมณฑลนี้ ขอปวารณาไว้เฉพาะหน้าพระสงฆ์ว่า ข้าพเจ้ามีความยินดีและเลื่อมใสเป็นที่สุด จะประกอบการอุดหนุนในการศึกษานี้จนเต็มกำลัง...

ในด้านการรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง พระยาสุขุมนัยวินิตได้จัดตั้งกองตำรวจภูธรขึ้น ซึ่งในระยะแรกเรียกว่าพลตระเวน ให้ประจำอยู่ที่อำเภอเมืองและอำเภอปากพนังเพื่อปราบปรามโจรผู้ร้าย และยังใช้วิธีปราบปรามโจรผู้ร้ายด้วยการส่งเสริมให้คนดีที่ราษฎรเคารพนับถือได้เป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และลงโทษผู้กระทำความผิดโดยยึดถือกฎหมายอย่างเคร่งครัด โดยไม่เกรงกลัวอิทธิพลของผู้ใด จากนโยบายนี้ ทำให้โจรผู้ร้ายในเมืองนครศรีธรรมราชตลอดไปถึงพัทลุงและสงขลาราบคาบลงเป็นอันมาก

ส่วนทางด้านการคมนาคม ได้สร้างสะพาน ถนนหนทางและชุดคลองขึ้นมากมาย เพื่อให้ราษฎรไปมาติดต่อกันได้สะดวก ทั้งยังเป็นการส่งเสริมด้านการค้าขายและการเกษตรกรรมอีกด้วย ผลงานของพระยาสุขุมนัยวินิตที่ยังหลงเหลืออยู่ในเมืองนครศรีธรรมราชจนทุกวันนี้ เช่น ถนนราชดำเนินจากท่าแพมาถึงประตูชัย ถนนรอบกำแพงเมือง ถนนเลียบบคลองท่าแพไปถึงปากน้ำปากพูน เพื่อให้รับกับท่าเรือที่สร้างขึ้นใหม่ที่นี่ คลองสุขุมจากบางจากไปออกแม่น้ำปากพนัง คลองระโนด เป็นต้น นอกจากนี้พระยาสุขุมนัยวินิตยังได้ก่อสร้างสิ่งสาธารณประโยชน์ขึ้นในเมืองนครศรีธรรมราชด้วยการขอความร่วมมือจากราษฎร ซึ่งได้รับความสำเร็จเป็นอันดี พระยา

สุขุมย์วินิตเป็นทั้งนักปกครองและนักพัฒนาที่มีความสามารถ จึงทำให้เมืองนครศรีธรรมราชในสมัยการจัดการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลมีความเจริญก้าวหน้าไปเป็นอันมาก

แผนภูมิแสดงการบังคับบัญชาของเมืองนครศรีธรรมราช พ.ศ. ๒๔๓๙ - ๒๔๕๖

ล่วงถึง พ.ศ. ๒๔๔๙ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้พระยาสุขุมย์วินิตไปดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงโยธาธิการ และโปรดเกล้าฯ ให้พระยาชลบุรานุรักษ์มาดำรงตำแหน่งข้าหลวงเทศาภิบาลแทน

ครั้น พ.ศ. ๒๔๕๓ โปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าฯ กรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ดำรงตำแหน่งข้าหลวงต่างพระเนตรพระกรรณในฐานะสมุหเทศาภิบาลมณฑลนครศรีธรรมราช พ.ศ. ๒๔๕๔ - ๒๔๖๘ ดำรงตำแหน่งอุปราชปักษ์ใต้ มีอำนาจบังคับบัญชามณฑลสุราษฎร์ธานี มณฑลนครศรีธรรมราช และมณฑลปัตตานี

การบริหารการปกครองมณฑลนครศรีธรรมราชของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าฯ กรมหลวงลพบุรีราเมศวร์เป็นงานสานต่อการปฏิรูปมณฑลนครศรีธรรมราชตามแนวทางที่ได้วางไว้ตั้งแต่รัชกาลที่ ๕ ทำให้การคมนาคม การเมือง เศรษฐกิจ สังคม มีความเจริญก้าวหน้าและเป็นระบบระเบียบขึ้น การติดต่อสื่อสารซึ่งสมัยก่อนหน้านั้นใช้เรือ ช้าง ม้า และเกวียนเป็นพาหนะในการนำส่งสาร เปลี่ยนมาใช้รถไฟเป็นพาหนะขนส่ง มีไปรษณีย์โทรเลข มีโทรศัพท์ที่สามารถติดต่อกับกรุงเทพฯ หรือสิงคโปร์ได้สะดวก ทรงเสนอความเห็นให้สร้างถนนหลวงสายใหญ่เดินคู่กับทางรถไฟสายใต้ โดยถนนที่สร้างนั้นจะต้องตัดผ่านหมู่บ้านสำคัญๆ แต่ไม่ควรห่างจากทางรถไฟมากกว่า ๒๐ เส้น และสร้างถนนย่อยไปยังหมู่บ้านต่างๆ เป็นแบบทางเกวียน เพื่อขนถ่ายสินค้ามาป้อนรถไฟ

ใน พ.ศ. ๒๔๕๘ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเปลี่ยนแปลง

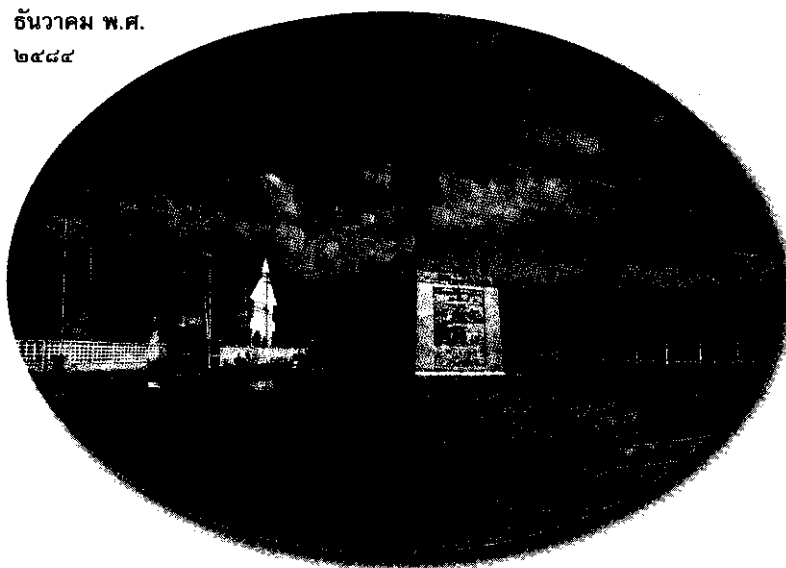
ระเบียบบริหารการเทศบาลหลายประการ เป็นต้นว่า เปลี่ยนสังกัดจากกระทรวงมหาดไทย ไปขึ้นต่อพระมหากษัตริย์ รวมมณฑลเทศาภิบาลที่ใกล้เคียงกันขึ้นเป็นภาค จึงได้รวมมณฑล สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช และปัตตานี เป็นภาคปักษ์ใต้ โปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าฯ กรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ เป็นอุปราชปักษ์ใต้มีอำนาจเหนือสมุทรเทศาภิบาล มีหน้าที่บังคับบัญชา ตรวจตรา แนะนำราชการ ทรงดำรงตำแหน่งนี้ถึงปี พ.ศ. ๒๔๖๘ จึงไปรั้งตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ใน พ.ศ. ๒๔๖๙ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้ยุบเลิกตำแหน่งอุปราชภาค และให้มณฑลเทศาภิบาลกลับไปขึ้นสังกัดกระทรวงมหาดไทยตามเดิม นครศรีธรรมราชจึงอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของสมุทรเทศาภิบาลมณฑล นครศรีธรรมราช จนกระทั่งมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. ๒๔๗๕ ครั้นถึง พ.ศ. ๒๔๗๖ จึงยุบเลิกมณฑล ให้มีฐานะเป็นจังหวัดสืบมาจนถึงปัจจุบัน

สงครามมหาเอเชียบูรพา

ใน พ.ศ. ๒๔๘๒ ได้เกิดวิกฤตการณ์สงครามโลกครั้งที่สองขึ้นในทวีปยุโรป โดยมีเยอรมนีและอิตาลีซึ่งเรียกว่าฝ่ายอักษะฝ่ายหนึ่ง กับสัมพันธมิตรซึ่งประกอบด้วย สหราชอาณาจักรและฝรั่งเศสอีกฝ่ายหนึ่ง การสงครามได้ลุกลามขยายตัวกว้างขวาง ครั้นถึง พ.ศ. ๒๔๘๔ ญี่ปุ่นเข้าร่วมกับฝ่ายอักษะ สงครามได้ลุกลามเข้าสู่ทวีปเอเชีย โดยญี่ปุ่นยกพลขึ้นบก พร้อมกันในประเทศสิงคโปร์ อินโดนีเซีย มลายู และประเทศไทย เมื่อเช้าตรู่วันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ ซึ่งเป็นเวลาเดียวกันกับที่โจมตีฐานทัพเรือเพิร์ลฮาร์เบอร์ของสหรัฐอเมริกา

ในประเทศไทย ญี่ปุ่นยกพลขึ้นบกพร้อมกันที่สมุทรปราการ ประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร สุราษฎร์ธานี สงขลา ปัตตานี นครศรีธรรมราช และปราจีนบุรี โดยที่ฝ่ายไทยไม่คาดคิด

อนุสาวรีย์วีรไทย
ประดิษฐาน
ภายในค่าย
วชิราวุธ สร้างเพื่อ
รำลึกถึงวีรกรรม
ของทหารไทย
ที่ต่อสู้เพื่อปกป้อง
แผ่นดินไทย
เมื่อวันที่ ๘
ธันวาคม พ.ศ.
๒๔๘๔

จังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นที่ตั้งกองกำลังสำคัญของภาคใต้ คือมณฑลทหารบกที่ ๖ ในเวลานั้นมีพลตรีหลวงเสนานรงค์เป็นผู้บัญชาการมณฑล เข้าวันเกิดเหตุ ได้รับแจ้งข่าวจากนายไพบรณิย์นครศรีธรรมราชว่า ญี่ปุ่นได้ส่งเรือรบประมาณ ๑๕ ลำ มาลอยลำในอ่าวสงขลา และได้ยกพลขึ้นบกที่เมืองสงขลา

พลตรีหลวงเสนานรงค์ ผู้บัญชาการมณฑลทหารบกที่ ๖ จึงสั่งการรับศึกและสั่งให้เตรียมกำลังเคลื่อนย้ายไปสนับสนุนกองทัพสงขลาโดยด่วน ขณะเตรียมการอยู่นั้น ก็ได้รับแจ้งจากพลทหารว่ากองทหารญี่ปุ่นกำลังยกพลขึ้นบกที่บ้านท่าแพ ตำบลปากพนัง ผู้บัญชาการมณฑลจึงสั่งการให้ทุกคนทำการต่อสู้อย่างเต็มกำลัง โดยความมุ่งหมายที่จะมิให้กองทหารญี่ปุ่นเข้ายึดโรงทหารได้เป็นอันขาด การสู้รบระหว่างทหารไทย ยุวชนทหาร กับทหารญี่ปุ่นเป็นไปในลักษณะประจัญหน้า พื้นที่บริเวณสู้รบอยู่ในแนวเขตทหารด้านเหนือกับบริเวณตลาดท่าแพ มีถนนราชดำเนินผ่านพื้นที่ในแนว เหนือ - ใต้ การรบทำไม่ได้สะดวกนัก เพราะตลอดเวลาตั้งแต่ ๐๗.๐๐ - ๑๐.๐๐ น. ฝนได้ตกลงมาอย่างหนัก

เวลาประมาณ ๑๑.๐๐ น. เศษ ผู้บังคับบัญชาการมณฑลทหารบกที่ ๖ ได้รับสำเนาโทรเลขคำสั่งให้ยุติการรบ การต่อสู้ระหว่างทหารไทยกับทหารญี่ปุ่นจึงสงบลง ผู้บัญชาการมณฑลทหารบกที่ ๖ สั่งให้นำกำลังยุวชนทหารกลับ และติดต่อให้ญี่ปุ่นส่งผู้แทนมาเจรจาเพื่อตกลงกันในรายละเอียด ผลการเจรจายุติการรบ โดยสรุป มีดังนี้

๑. ญี่ปุ่นขอให้ถอนทหารไทยจากที่ตั้งปกติไปให้พ้นแนวคลองสะพานราเมศวร ให้เสร็จสิ้นภายในเวลา ๓ ชั่วโมง เพราะญี่ปุ่นต้องการใช้สนามบินโดยด่วน

๒. ฝ่ายไทยยินยอมให้หน่วยทหารญี่ปุ่นเข้าพักอาศัยในโรงทหารของไทยได้ทั้งหมด โดยฝ่ายไทยรวมทั้งครอบครัวนายทหารและนายสิบจะย้ายไปพักในบริเวณตัวเมืองนครศรีธรรมราช โดยอาศัยตามโรงเรียน วัด และบ้านพักข้าราชการ เป็นต้น

๓. ฝ่ายไทยขอขนอาวุธและสัมภาระติดตัวไปด้วย ยกเว้นอาวุธหนัก กระสุน วัตถุระเบิด และน้ำมันเชื้อเพลิงบางส่วน ตลอดจนเครื่องบิน แต่ฝ่ายญี่ปุ่นไม่ยินยอม

๔. ฝ่ายญี่ปุ่นแสดงความเสียใจที่ได้มีการสู้รบกัน มีความรู้สึกเห็นใจ และยกย่องชมเชยวีรกรรมของทหารไทย

ฝ่ายไทยสูญเสียชีวิต ๓๘ คน เป็นนายทหารสัญญาบัตร ๓ คน นายทหาร ๓ คน พลทหาร ๓๒ คน ฝ่ายญี่ปุ่นไม่ทราบจำนวน ภายหลังเสร็จสิ้นสงครามมหาเอเชียบูรพา ประชาชนและข้าราชการได้ร่วมมือกันสร้างอนุสาวรีย์ **วีรไทย** เป็นรูปทหารถือดาบปลายปืนในท่าออกศึก ซึ่งออกแบบและปั้นโดยนายสนั่น ศิลากรณ์ ข้าราชการกรมศิลปากรในสมัยนั้น และได้ประดิษฐานในค่ายวชิราวุธเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๒